שערי יצחק

השיעור השבועי

מפי מרן הגאון

הרב **יצחק רצאבי** שליט"א

פוסק עדת תימן

השיעור נמסר

במוצאי שבת־קודש

תרומה – שקלים

אדר התשפ"ה בשל"ו

בבית המדרש פעולת צדיק

בני ברק

לק״י

נושאי השיעור:

תוספת דברים בעניין בת־קול, היוצאת בכל יום מהר חורב וכו׳, כי הכוונה אל אזני הנשמה.

ימי השובבי״ם אינם סתירה לשמחת חודש אדר, ואדרבה. גם בשנה שאינה מעוברת, ישנו עניין להמשיך את עניין התיקונים וכו׳ בפרשיות ת׳רומה ת׳צוה.

אם באה ׳מרה שחורה׳ על האדם, הדבר בכדי לעוררו לשפר את מעשיו ולחזור בתשובה.

חשיבות השמחה בעת לימוד התורה.

פירוש נפלא בדברי הגמ׳ בברכות [דף ג.], שלוש משמרות הוי הלילה וכו׳, כי הכוונה ששנות האדם נחלקים לשלשה חלקים. ילדות, ובחרות, וזקנה. סוגים שונים של ׳בת קול׳, שהאדם יכול לשמעם. ומעשה נפלא.

׳תיקון׳ קל שאפשר לעשות בפרט בימי השובבי״ם, שכאשר האדם מרגיש גירוד בגופו, טוב לו שיתאפק ולא יגרד.

דברי התעוררות בענייני קדושה וצניעות, שנכתבו בקריאת קודש ע״י מרן שליט״א לתושבי העיר נתיבות ת״ו. ושייכים לכל מקום.

המשך ביאור המשנה [באבות] ׳מאד מאד הוי שפל רוח׳, האם צריכים לנהוג בכך בצורה הקיצונית ביותר. בירור המאמר [בסוטה דף ה.] ת״ח צריך שיהיה בו אחד משמונה שבשמינית וכו׳, ותירוצים לסתירה שבדברי הרמב״ם [בהל׳ דעות] אם גם בעניין זה צריך ללכת במיצוע. ההבדל שבין גאוה, לבין שפלות הרוח.

מגבית לטובת בני משפחת הרב אריה חלא זצ״ל, קול קורא לעזרה.

כל הזכיות שמורות למרן שליט״א
השיעור יוצא לאור ע״י מוסדות יד מהרי״ץ – בני ברק
טלפקס: 03–5358404. נייד: 050–4140741
דוא״ל: y5358404@gmail.com

להאזנה לשיעור דרך הטלפון:
קול יהודי תימן – 072–33–23–642 שלוחה 6
מספר השיעור בקו ״קול יהודי תימן״ ובחוברות ״שערי יצחק״ – 778
לשמיעת השיעור במערכת קול הלשון – 03–6171031

ניתן להקדיש כל שיעור להצלחה ולרפואה, או לעילוי נשמת.
השם יוזכר בל״נ בתחילת השיעור מפי מרן הגאון שליט״א,
וכן באמירת ״מי שבירך״ בסוף השיעור.
פרטים בטלפון: 050–4140741.
והתורמים והמסייעים להפצת התורה ולזיכוי הרבים, ימלא המקום ברוך הוא כל משאלות ליבם וליבכם וליבנו לטובה ולברכה, אכי״ר.

בשם רחמן.

מחילה שאני קצת צרוד, בשביל זה הביאו רמקולים. אולי גם 'רמז יש בו', עוד מעט נשמע, כי צריך 'רמקול', בת קול היוצאת מהר חורב בכל יום, שמכריזה וכו'.

השיעור מוקדש להצלחת מרת רחל בת עובדיה תחי' שתזכה ללידה קלה, שהתנדב אביה בעבורה למוסדות פעולת צדיק.

וכן להצלחת ידידנו ומכובדנו היקר הוא בני בכורי הרה"ג משה רצאבי שליט"א, ולהצלחת כל בני משפחתו שיחיו, ולרפואת בנו יוסף נר"ו. בעבור שהתנדב ביד רחבה ובנפש חפיצה למוסדות יד מהרי"ץ.

כמו כן השיעור מוקדש על ידי ר' יוסף חי בן אברהם הי"ו, מהעיר רחובות ת"ו, שיזכה לבריאות איתנה ולפרנסה טובה, ולזיווג הגון במהרה. בעבור שהתנדב למוסדות יד מהרי"ץ.

וכן השיעור מוקדש ע"י רבי מרדכי בן רחמים נקש הי"ו, מארצות הברית, להצלחתו ולהצלחת נות ביתו וכל בני משפחתו. בעבור שהתנדב למוסדות יד מהרי"ץ.

כמו כן השיעור מוקדש ע"י החפץ בעילום שמו הי"ו, מארצות הברית, להצלחתו ולהצלחת נות ביתו וכל בני משפחתו. בעבור שהתנדב למוסדות נתיבות מהרי"ץ.

פה אני רואה עכשיו כי ידידנו הרה"ג חיים לוי הי"ו מפעיל את בני משפחתו, שני התורמים הבאים הם גיסו וגיסתו, כדלקמן.

השיעור מוקדש להצלחת האברך היקר רבי יעקב בן דוד מאיר הי"ו, מארצות הברית, ולהצלחת נות ביתו וכל בני משפחתו ושירוו מהם רוב נחת, ובעז"ה שיהיה להם הצלחה בהשלמת בנין ביתם בשלום. בעבור שהתנדב בעין יפה לכולל נתיבות מהרי"ץ.

כמו כן השיעור מוקדש האשה הכשרה רחל יהודית בת דוד מאיר הי"ו, מארצות הברית, להצלחתה בכל העניינים, ובפרט בהתפתחות פרנסתה. בעבור שהתנדב למוסדות נתיבות מהרי"ץ. ברוכים יהיו כולם, לעילא ולעילא.

כמו כן – כעת זהו אחרון חביב – השיעור מוקדש להצלחת ידידנו היקר רבי שאול אלעזר אוחנה הי"ו, ולהצלחת בִּתּוֹ מרים "לסגירת" שידוך בקרוב ממש, בעבור שהתנדב בעין יפה ונפש חפצה למוסדות נתיבות מהרי"ץ. השם ברוך הוא ימלא כל משאלות ליבם, יאיר מזלם, בעז"ה ישועת ה' כהרף עין.

המקום ברוך הוא ירצה נדבתם, ויברך מעשה ידיהם, ומכל צרה ונזק יצילם, וישלח ברכה רווחה והצלחה בכל מעשי ידיהם, וימלא כל משאלות ליבם וליבכם וליבנו לטובה ולברכה, אכי"ר.

תוספת דברים בעניין בת־קול, כי הכוונה אל אוזני הנשמה.

אמרנו מקודם, שצריכים 'רמקול'. זה כעין בת קול שמזכירים חז"ל לרוב.

דיברנו בס"ד כמה פעמים [שיעורי מוצש"ק כי תצא התשפ"ד, האזינו התשפ"ה, שיעור ליל הושענא רבה התשפ"ה, ומוצש"ק נח ושמות התשפ"ה], בעניין בת־קול היוצאת מהר חורב – כמובא בפרק ששי מפרקי אבות – מכרזת ואומרת, אוי להם לבריות מעולבונה של־תורה, שכל מי שאינו עוסק בתורה נקרא נזוף.

הבת־קול הזאת, פירושו שזהו כרוז, כמו רמקול בעל עָצמה גבוהה מאד. והבאנו גם את מ"ש בספר הזוה"ק [פרשת נשא, דף קכ"ו ע"א], **בכל יומא ויומא, כָּרוֹזָא קארי ואמר** – בכל יום כרוז קורא ואומר – **עַד מָתַי פְּתָיִם תְּאֲהֲבוּ פֶּתִי, וְלֵצִים לָצוֹן חָמְדוּ לָהֶם, וּכְסִילִים יִשְׂנְאוּ דָּעַת** [משלי א', כ"ב]. והתורה מכריזה ואומרת, **שׁוּבוּ בָנִים שׁוֹבָבִים, אֶרְפָּה מְשׁוּבֹתֵיכֶם** [ירמיהו ג', כ"ב]. התורה תרפא את משובותיכם, רק תתקרבו.

ומסיים הזוהר הק', **ולית מאן דְּיַרְכִּין אודניה. ואורייתא קארי ומכרזא קמייהו, ולית מאן דישגח.** אוי ואבוי.

לכאורה, מה הטענה. הסיבה לכך היא, מפני שלא שומעים. אם היה רמקול כזה ברחובות, היו שומעים.

אלא התשובה היא, כי אין המדובר על 'רמקול', על כרוז לאזניים הגשמיות. אלא זהו בבחינת מה שכתוב בגמרא מגילה [דף ג'], 'איהו לא חזי, מזליה חזי'. כך אומרים הרבה מגדולי ישראל. כמדומני שהראשון הוא הרמ"ק – רבי' משה קורדובירו – בספרו אור יקר [כפי שהובא בשיעור מוצש"ק שמות]. אבל רבים מפרשים זאת כמוהו. כגון ספר חרדים, ושבט מוסר. ועוד.

חסידי הבעש"ט מביאים זאת בשם הבעש"ט, אבל הפירוש הזה כבר כתוב בספרים, עוד הרבה לפני שהבעש"ט נולד. יכול להיות שגם הבעש"ט אמר זאת, אולי אמר זאת מעצמו, או לקח מן הספרים. בכל אופן, כולם באותו הנתיב.

ראיתי עכשיו מי שכתב זאת בשם הגר"ח מואלאזי"ן, ברם לא מצאתי זאת. אמנם עדיין לא חיפשתי מספיק. ומי שימצא, יעזור לנו. ובשיעור נוסף נרחיב בפרט זה בלנ"ד.

כמו"כ כתוב כך, בספר דרך חיים למהר"ל מפראג. כמעט כולם אומרים את המהלך הזה, כי המדובר כאן הוא על האזניים של־נשמה.

כל אדם אשר באים אליו הרהורי תשובה, כל אדם שמרגיש יסורי מצפון, לתקן את עצמו, הדבר בא מהבת־קול הזאת. הקדושה הזאת, ההתעוררות הזאת, מתחילה מהב"ק שיוצאת מהר סיני. בלי זה, האדם מעצמו לא היה מתעורר. זהו מה שמפיץ את ההתעוררות הזאת בעולם.

ישנם אנשים שמתעוררים, וישנם אנשים שאינם מתעוררים. שמעו, אך לא התעוררו. וישנם

אנשים, שהם דוחים זאת. הם אומרים לעצמם, כן, כן, נכון, אבל לא עכשיו. מחר. בינתיים הם התקררו. ק"ו אם דחה זאת לשנים הבאות.

וזאת היא הטעות. צריכים לתפוס זאת מיד. כאשר האדם מרגיש חום פנימי, יסורים וכו', עליו לתפוס זאת מיד, ולהמשיך. גם כאשר האדם מרגיש חשק ללמוד, הוא צריך מיד ללמוד. כי אם הוא ידחה זאת, יצר הרע ימצא לו הרבה סיבות ותירוצים באמצע.

את הדברים דלעיל, דיברנו פחות או יותר בעבר. אם בשיעורים, ואם בדרשות וכו'.

ימי השובבי"ם אינם סתירה לשמחת חודש אדר. גם בשנה שאינה מעוברת, ישנו עניין להמשיך את עניין התיקונים וכו' בפרשות ת'רומה ת'צוה.

אנחנו כעת בסוף ימי השובבי"ם, בעצם לכאורה כבר נגמר – שובו בנים שובבי"ם – 'משפטים' זהו האחרון. אבל כפי שאמרנו [בסוף השיעור הקודם], בשנים מעוברות בודאי שהדבר ממשיך גם בפרשיות ת"ת, ת'רומה ת'צוה, וכנראה הטעם כי אז הדבר אינו מתנגש עם שמחת חודש אדר. כעת בשנתנו זו ימי השובבי"ם נגמרים עכשיו, ומתחיל 'משנכנס אדר מרבין בשמחה'.

לכאורה, זאת סתירה. זה נכנס בגבול חבירו.

ברם, הדבר איננו סתירה. אדרבה. השמחה האמיתית היא, 'אשרי כל טהור ונקי מעבירה'. להיכנס בשמחה. ההיפך, זהו ההמשך. כי ב"ה האדם זכה לתקן את עצמו, לקדש ולטהר את עצמו, וכעת הוא יכול לשמוח שמחה אמיתית. זאת התוצאה, של־דבר הזה.

גם בשנים פשוטות, שאינן מעוברות, ישנו עניין גם בשתי הפרשיות הללו, ת'רומה ת'צוה, עד פורים, להמשיך את עניין התיקונים וכו', שזה יכול להיות הרבה דברים. נזכיר מהם בעז"ה בהמשך.

אם באה 'מרה שחורה' על האדם, הדבר בכדי לעוררו לשפר את מעשיו ולחזור בתשובה.

ראיתי דבר חידוש, לגבי אנשים שיש להם עצבות. שהם מדוכאים רח"ל. מי פחות, ומי יותר. וקוראים לזה, 'מרה שחורה'. כאשר זהו כבר משהו חמור.

מה עושים אותם האנשים? מה עושה אדם שמרגיש עצוב? וְיַיִן יְשַׂמַּח לְבַב אֱנוֹשׁ [תהלים ק"ד, ט"ו]. שותה יין, או ערק. בכדי להסיח את דעתו. וכדומה.

אומר הדברי חיים [ריש פרשת שופטים], כי זאת טעות. במקום ללכת ימינה, אתה הולך שמאלה. הרי מהי הסיבה שהינך עצוב? בגלל העבירות. מן השמים שולחים לך את העצבות הזאת, בכדי שתתקן את עצמך. א"כ למה אתה הולך הפוך? אתה שותה יין, מוחק את זאת, העיקר שיעבור. ההיפך. תיקח את זה לתשומת ליבך, תתקן מה שצריך, וממילא תהיה לך שמחה.

וזה לשונו שם, **הרצון העליון, שנתעורר לכל אדם בכל יום מזה הרצון, יוכל לעשות תשובה. וכאשר שמעתי ממורי הקדוש זצלה"ה, דמה שלפעמים בא לו איזה תְּוָהָא בלבו** – זהו כמו חרדה, האדם מרגיש פתאום איזה פחד. כפי שהגמרא אומרת במסכת מגילה [דף ג.]. הוא אינו יודע, ממה הוא מפחד? זהו משהו פנימי כזה – **ואומרים העולם, שאיזה 'מרה שחורה' בא לו. ויש מפכחין זה במשקה, או באיזה דבר.**

מה הבעיא? הוא עצוב? נפעיל את הטייפ, שישמע שירים, או שישיר בעצמו. שירקוד וישמח בכדי לצאת מזה.

ובאמת זה הוא מהתעוררות של מעלה, ע"י כרוז בכל יום 'שובו בנים שובבים' שיוצא בכל יום, וכל אדם מישראל נתפעל מזה באיזה התעוררות בנפשו. ולכן אמר ז"ל, שבבוא לאדם איזה תוהא, וכעין פחד, ידע שהוא התעוררות תשובה, ולכן יעשה תשובה עכ"ד פי חכם חן ז"ל.

מן השמים שלחו לך את זה. במקום שאתה תנצל את הדבר, ותתקן את שורש העניין, כי בעצם רוצים להזכירך שתשפר את מעשיך, וממילא תצא מכל הצרות, מכל הדאגות ומכל העצבונות ומכל הדכאונות. אם הוא היה עושה תשובה, אזי הוא מאושר. ברם, הוא עושה בוחר לעשות משהו זמני, איזו תרופה לכך, אולם בעצם הוא הפסיד בכך את ההתעוררות.

*

רק צריכים להעיר הערה, כי למעשה הרמב"ם מדבר על כך בהקדמתו למסכת אבות, שם יש לו שמונה פרקים שהוא מקדים לפירושו, בפרק החמישי מהם הרמב"ם מדבר על השימוש בכוחות הנפש. אבל כידוע, הרמב"ם מדבר מבחינה פילסופית, אמנם כמובן עפ"י דעת תורה – לפי השיטה שלו, איך שהרמב"ם מבין זאת.

עכ"פ הוא אומר כך, שִׁשִּׁים הכְּוָנה באכילתו ובשתייתו, ומשגלו, ושִׁינתו ויקיצתו, ותנועתו ומנוחתו, בבריאות גופו לבד. והכונה בבריאות גופו, שתמצא הנפש כלים בריאים ושלמים לקנות החכמות, וּקְנוֹת מעלות המדות ומעלות השכליות, עד שיגיע לתכלית ההיא. כל כוונות הדברים הגשמיים, יהיו לשם שמים.

ועל זה ההיקש, לא תהיה אז כְּוָנתו אל ההנאה לבד, עד שיבחר מן המזון והמשתה הָעֵרֶב – אם האדם מחפש את המאכלים הטעימים – **וכן בשאר ההנהגות. אבל יכוין אל המועיל.** תיקח מה שמועיל.

וכשיזדמן שיהיה ערב – יהיה. ושכיזדמן שיהיה בלתי ערב – יהיה. אם זה טעים, טעים. ואם זה לא טעים, שיהיה לא טעים. העיקר שישנה בכך תועלת. זהו מה שצריך להיות, אל תחפש את הדברים הטעימים דוקא.

או יכוין אל הָעֵרֶב, על דרך חכמת הרפואה. מה שטוב עפ"י הרפואה. **כמי שחלשה תאותו למאכל, יעירה במזונות המתובלים הערבים, שנפש האדם מתאוה להם.**

וכן אם נתרגשה ובאה עליו מרה שחורה – אני קורא זאת מפיהמ"ש שבהוצאת מכון המאור [בדף תקל"ה], הרמב"ם כותב במפורש 'מרה שחורה' – **יסיר אותה בשמיעת זמירות ומיני נגינות, ובטיול בגנות ובבניינים הנאים, ובמושב־נחֹ, וחברת־צורות יפות וכיוצא בהם ממה שירחיב את הנפש.** למשל, הוא יראה איזה ויסתכל בתמונות יפות, מרהיבות וכיו"ב, משהו אשר 'יחיה' אותו. **ויסיר את רגשת המרה השחורה ממנו. אבל תהיה כוונתו, להבריא את גופו.**

הרמב"ם מדבר, מבחינה שכלית. מבחינה הגיונית. כדרכו. אולם לכאורה לפי עומק הדברים ופנימיותם, לכאורה צריך היה להיות ולנהוג כמו שאמרנו מקודם.

ישנם כמה וכמה דברים, שהרמב"ם מדבר כעין זה, על פי הבריאות. אבל מבחינה רוחנית, הדרך של הדברי חיים, יותר משמעותית. אי נמי, כל אחד, לפי דרגתו והבנתו. כנלע"ד בס"ד.

שורש העניין, מבואר כבר במגן אברהם סימן ר"מ ס"ק כ"ט, **נראה לי דהרמב"ם קאמר מדרך הרפואה, ובגמרא אמרינן מצד הדין, אם יכול לפיים עד שתמחול ש"ד. דהא כתב, ולא ביום שנכנס למרחץ, וידוע דמצוה לרחוץ בכל ע"ש, ועונת ת"ח הוא. ויש לדחוק ולחלק. והאמת יורה דרכו, דמצד רפואה הוא. וגם מ"ש הטור בשמו, דלא יבעול אלא כשיתקשה הרבה שלא לדעתו, ויסיח דעתו לד"א, והקישוי כשיהיה נמצא כובד ממתניו ולמטה וכו' ע"ש, ודאי מדרך רפואה קאמר. דאל"כ בטלת עונה האמורה בתורה** עכ"ל. והרחבתי על כך בס"ד בשו"ת עולת יצחק ח"ג סי' עד"ר אות ח' ד"ה וברמב"ם.

וזהו שבש"ע המקוצר הל' שמירת הגוף <u>ע"פ הטבע</u> סימן ק"מ סי"ח העלינו בזה"ל, **היין מְחַזֵּק את החום הטבעי, ומיטיב את העיכול, ומוציא את המותרות, <u>ומסיר את הדאגה והיגון</u>, שנאמר** וְיַיִן יְשַׂמַּח לְבַב אֱנוֹשׁ, **ועוזר לבריאות הגוף** וכו' יעו"ש.

שאלה מהקהל: יכול להיות, שהרמב"ם דיבר על מחלה קשה. והדברי חיים דיבר, כאשר קורה פעם אחת, איזו עצבות מסויימת, ומיד 'בורחים' לשירים.

תשובת מרן שליט"א: יכול להיות. אלא שהם משתמשים באותה המלה, 'מרה שחורה'. יתכן שהרמב"ם מדבר על מצב, שכעת לחזור בתשובה זה כבר לא יעזור לו. ורק בשלב הראשון, זה כן מועיל. אבל מסתבר, שאם הוא יעשה תשובה כמו שצריך, אזי יפתור את הבעיא משָׁרשה.

שאלה מהקהל: האם אי אפשר להגיד, שבשעה שנופלת עליו המרה שחורה, בדר"כ הוא אינו במצב להתבונן בתשובה וכו'. א"כ אולי כדאי

שבאותו הרגע, הוא ישמח את עצמו. ואח"כ – כשיצליח –הוא יתבונן כיצד הוא יתקן את עצמו.

תשובת מרן שליט"א: יפה. עשית שלום ביניהם. תתחיל ככה, זהו יהיה השלב הראשון, ואח"כ יחזור בתשובה. זאת ג"כ דרך טובה.

חשיבות השמחה בעת לימוד התורה.

צריכים לדעת, שכאשר האדם לומד תורה, הוא צריך ללמוד מתוך שמחה. ישנם אנשים, שאפילו שהם לומדים תורה, הם עצובים. אפילו כאשר הוא מנגן, בעת לימוד הגמרא, הניגון שלו הוא עצוב. למה אתה עצוב? מהיכן באה העיצבון הזה? איפה היא השמחה? **פִּקּוּדֵי יְיָ יְשָׁרִים מְשַׂמְּחֵי לֵב** [תהלים י"ט, ט']. עליך להיות מאושר.

מספרים על הסבא מסלבודקה [בהמשך הרב אמר 'המשגיח מסלבודקה'. העורך. והיינו הך. יב"ן], שראה בחור ושאל אותו, למה אתה נראה רשע? ישבת ב'סדר' ולמדת ארבע שעות, איפה השמחה? פניך היו צריכות להיות קורנות. להיות מאושר.

והוא – הרה"ג זבולון גרז – אמר, כי הוא למד לקח מכך, לכל ימי חייו. הוא היה שמח ומאושר, אחרי ההערה המוסרית הזאת שאמר לו המשגיח מסלבודקה.

צריכים לדעת, כי כתוב בספר הזוה"ק [פרשת פקודי, דף רס"ד ע"ב], שישנם אלפי־אלפים ורבבות מלאכים, אשר באים אל האדם, בכדי שיהיה עצוב. שלא ייהנה מהלימוד. שלא ישמח. שלא תהיה לו, חדותא של־מצוות.

יש לדעת, כי זאת מלחמה. זהו אינו דבר טבעי. כאשר האדם יושב ולומד, בא לו היצה"ר ומחפש להמעיט את חשיבות הלימוד, שלא יהיה הלימוד מתוך שמחה. כי אם האדם לומד מתוך שמחה, אזי הדבר חשוב מאד לזיכרון, ולהבנה. ועוד. אין מה להשוות. אבל, כדי להוריד את ערך הדבר, באים אליו להטריד אותו.

על האדם לדעת, כי כאשר הוא לומד תורה, שישכח מהכל. כאילו אין לו שום עבירה וכו'. הוא צדיק גמור. שלא יתחיל להגיד, מי יודע, מה שוה הלימוד שלי? לומר וידוי, אשמנו בגדנו וכו', יש לכך זמנים מיוחדים. בזמן שהאדם לומד תורה, הוא צריך להיות באושר הכי גדול. וממילא, העצבות הזאת אמורה ללכת.

שאלה מהקהל: סיפרו על אחד מחכמי תימן, שהוא היה חולה במרה שחורה. הדבר היה קורה לו לעתים קרובות, וכאשר הוא היה חולה, לא היה עם מי לדבר. היה הולך לכל מיני מקומות וכו'. אבל כאשר הוא החלים, הוא היה בסדר, וכולם היו באים ומקבלים ממנו תורה.

תשובת מרן שליט"א: כנראה הינך מתכוון, למארי אברהם אלקארה. תלמידיו מספרים כי הוא היה בעל מרה שחורה, היה בהתבודדות, מתרחק מן האנשים. אבל הוא לימד תלמידים. אחד מתלמידיו הוא, מהר"ר אברהם אלנדאף זצ"ל, בעל ענף חיים, שכתב את זה בזכרונותיו, הנקראים זכור לאברהם בדף י'. אבל מי יודע? חבל, אם הוא היה שומע את הדברי חיים הנז"ל, הוא היה מקבל 'רצפט' – תרופה, והיה מבריא. יכול להיות – לפעמים הדבר הוא מתחיל – מרוב צידקות.

פירוש נפלא בדברי הגמ' בברכות [דף ג.], שלוש משמרות הוי הלילה וכו', כי הכוונה ששנות האדם נחלקים לשלשה חלקים. ילדות, ובחרות, וזקנה. סוגים שונים של 'בת קול', שהאדם יכול לשמעם.

ישנו פירוש הפלא ופלא, על המאמר המפורסם המובא בגמ' מסכת ברכות [דף ג' ע"א], **תניא ר' אליעזר אומר, שלש משמרות הוי הלילה. ועל כל משמר ומשמר, יושב הקב"ה ושואג כארי. שנאמר [ירמיהו כ"ה, ל'] יְיָ מִמָּרוֹם יִשְׁאָג, וּמִמְּעוֹן קָדְשׁוֹ יִתֵּן קוֹלוֹ, שָׁאֹג יִשְׁאַג עַל נָוֵהוּ. וסימן לדבר. משמרה ראשונה, חמור נוער. שניה, כלבים צועקים. שלישית, תינוק יונק משדי אמו, ואשה מספרת עם בעלה.**

מה חז"ל מלמדים אותנו כאן? מה המאמר רומז לנו?

אומר בעל עיני יצחק – הובא בגליון עין יעקב דפוס וילנא [שם] – בזה"ל, **ראיתי לפרש המאמר הזה, בדרך מוסר ורמז. והוא, שידוע ששנות האדם, נחלקים לשלשה חלקים. ילדות, שהמה נקראים ימי עליה. ובחרות, שהמה נקראים ימי עמידה. וזקנה, והמה ימי ירידה.**

מפני שבימי ילדותו, כוחותיו של־אדם הולכים ומתחזקים, ומתעלים כל פעם. ובימי הבחרות, אז כוחותיו של־אדם, בעמדם יעמודו. ובימי זקנותו, אז ירגיש בעצמו שוכחותיו הולכים ודלים ומתחסרים, ויורדים מטה מטה.

ודרך גבר בעלמא, דבילדותו מתעסק בהבל גמור, מבלי שום כוונה לאיזה תכלית טוב. וכמו שכתוב [איוב י"א י"ב] וְעַיִר פֶּרֶא אָדָם יִוָּלֵד. אכן בימי בחרותו – כאשר הוא מתבגר – אז בוחר בדעתו לעסוק במקח וממכר, או במלאכה, ולצבור כעפר כסף, לתכלית הנאת עולם הזה. אולם בבואו לימי זקנותו, אז יעלה על לבבו להכין צדה לדרכו, בית מועד לכל חי, ומאז יתחיל לקבוע עתים לתורה ומצוות, ולתקן מעשיו.

ובא רבי אליעזר בזה, לחזק את לב האדם, גם אם ח"ו נתאחר מלתקן נשמתו עד ימי זקנותו. שלא יאמר, מה יועילני שארית ימי? גם אם אקבע זמני לתורה ועבודה. וח"ו כאשר אבדתי וכו'. כעת, כשהינך זקן, אתה נזכר? היית צריך להתעורר מקודם.

חָס מלומר כן.

אל תתייאש. אפילו כעת – בימי זקנותך – אל תגיד, מה הדבר יעזור עכשיו? כעת אני אקבע זמן לתורה, ולעבודת ה'? חבל. זהו כמו לכתוב בדיו, על נייר מחוק, כדאי' במסכת אבות. כבר אין לכך ערך. כאשר אבדתי, אבדתי. בלאו הכי, תלמיד חכם אני כבר לא אהיה, וצדיק אני לא אהיה, לא שוה להתאמץ. על כך הוא – העיני יצחק – אומר, חס ושלום. אל תאמר ואל תחשוב ככה.

שבאמת, גם אם יתעורר לשוב קרוב לזקנותו, ביתרון הכשר, יוכל לזכות למעלה נפלאה. למרות שהתעוררת מדאי מאוחר.

וזה מה שאמרו חז"ל [באבות פרק ו'], בכל יום בת קול יוצאת מהר חורב ואומרת, אוי להם וכו'.

וידוע שחיי עולם הזה, מכונה בשם לילה. כמבואר [חגיגה דף י"ב ע"ב] אמר ריש לקיש, כל העוסק בתורה בעולם הזה שדומה ללילה וכו' **ע"ש. וזה (שאמר) [שנתכוון] רבי אליעזר כאן, במה שאמר ג' משמרות הוי הלילה. רצונו לומר, שימי חיי האדם בעולם הזה המכונים לילה, נחלקים לשלשה חלקים. ילדות, ובחרות, וזקנה.**

'ועל כל משמר ומשמר, יושב הקב"ה ושואג', רצונו לומר, שבכל עת הקב"ה מעורר הלבבות, ע"י הבת קול היוצאת מהר חורב – הקב"ה צועק, שואג, וזוהי הבת קול – כדי לעורר לב האדם. הקב"ה שולח לאנשים רוח טהרה, בכדי לעורר אותם. בכל פעם ופעם. **גם בהיותו עדיין בימי ילדותו ובחרותו, כדי לזרזו לשוב לקונו, ולשקוד על התורה ועל העבודה.**

וכמו שכתבו המקובלים, שבאמת כל נפש מישראל מתרגשת ונחרדת כרגע, בעת ששומעת הבת קול, כי מזליה חזי.

רק שמתבלבלת תכף, ע"י טירודי היצר הרע. לכן הדבר אינו ממשיך הלאה. מצד אחד האדם התעורר, אבל מאידך בא היצה"ר והפך אותו אל הצד השני, והוא התבלבל.

אמנם כן, אין כח ביצרו לבלבלו, רק בהיותו עודנו בימי ילדותו, או גם בבחרותו בלבד. וזה שאמר, 'משמרה ראשונה, חמור נוער'. ר"ל בימי ילדותו, אז טֶבַע החמור ינער בו, שעסקיו כחמור, שהוא גם השכל יותר משור. וכמו שכתוב [ישעיה א', ג'] יָדַע שׁוֹר קֹנֵהוּ, וַחֲמוֹר [אֵבוּס בְּעָלָיו] וגו'. שאז רודף אחר ההבל הגמור, כמו לרקוד ולקפוץ, מבלי שום תכלית טוב כלל.

'שניה, כלבים צועקים'. בזמן שני מימי האדם, והיינו בזמן בחרותו, אז טבע הַכֶּלֶבִי צועק ותובע חלקו, לצבור כעפר כסף, ולהעמיד עצמו בסכנות, וללכת ארחות ימים ומדבריות להביא ממרחק לחמו ולחם ביתו, ולהתעשר ולקבוץ הון מהבל. ומרוב טירודו, אינו מופנה אפילו להיות נהנה מיגיעו כל ימיו, עד שמת ומניח ליורשיו ובני ביתו ליהנות מיגיעו.

הוא התייגע, ובסופו של דבר, כל התועלת היא **ליורשיו.** הוא לעצמו, אין לו זמן. הוא לא נהנה מיגיעו בכלל. כל כך התאמצת, ולבסוף לא הרווחת כלום.

ונדמה בזה לכלב, השומר בית אדוניו מבחוץ, ולילה כיום יאיר – הכלב, כולו לב – **והוא לו עבד נאמן, בעד פת לחם מעופש שזורק לו מבחוץ. כן האדם, עבד נאמן לקבוץ הון רב לבני ביתו ולבאים אחריו, ולא לו. וכמו שכתוב [תהלים ק״ב ה׳] הוּפַה כָעֵשֶׂב וַיִּבַשׁ לִבִּי, כִּי שָׁכַחְתִּי מֵאֲכֹל לַחְמִי. וכמו שכתוב [תהלים מ״ט י״ז–י״ח] אַל תִּירָא כִּי יַעֲשֹׁר אִישׁ וגו׳ כִּי לֹא בְמוֹתוֹ יִקַּח הַכֹּל וגו׳.**

׳שלישית, תינוק יונק משדי אמו׳. ר״ל אולם בימי זקנותו, שהוא שליש האחרון מימיו, אז יתעורר לקול הבת קול, להתחיל לשקוד על התורה. אכן נדמה אז, לתינוק היונק משדי אמו. וכמו שכתוב [משלי ה׳, י״ט] דַּדֶּיהָ יְרַוֻּךָ בְכָל עֵת.

תדע לך, אז – בזמן הילדות ובזמן הבחרות – היה לך יצר הרע חזק. כמו חמור, וכמו כלבים. אבל כעת, ב׳משמרה השלישית׳, היצה״ר כבר חלש, והאדם אז הוא כמו תינוק היונק משדי אמו.

ודרשו [עירובין דף נ״ד ע״ב], מה דדים הללו, כל זמן שהתינוק ממשמש בו מוצא בו טעם, כך התורה.

אמנם הבטיחנו רבי אליעזר כאן, שגם אם יזכה בימי הזקנה לשקוד בתורה לשמה, יתכן שיתעלה ויצליח, עד שיצא מבחינת תינוק היונק וכו׳, ויקרא בעל לתורה.

אל תתייאש. אל תחשוב, כי כעת כבר אין ערך לתורה שלך. אם אתה יושב ולומד בשקידה, אם הינך חושב שאתה כמו תינוק היונק, תדע לך שלא. אתה יכול להיות בבחינת, ׳אשה מספרת עם בעלה׳.

וזה שאמר, ׳ואשה מספרת עם בעלה׳. שהתורה עצמה, תכונֶה בבחינת אשתו. וכמו שכתוב [משלי ל״א, י׳–י״א] אֵשֶׁת חַיִל מִי יִמְצָא וגו׳, בָּטַח בָּהּ לֵב בַּעְלָהּ וגו׳. שכינה התורה לאשה, ותלמיד חכם לבעלה. שכמו שיש כח לבעל להכריע דעת אשתו, וכמו שכתוב [בראשית ג׳, ט״ז] וְהוּא יִמְשָׁל בָּךְ, כך יזכה שיהיה לו כח להכריע דעת התורה כפי דעתו הרחבה, עפ״י המדות שהתורה נדרשת בהן, ולחדש חידושי תורה וכו׳.

אתה יכול להיות, ה׳בעלים׳ של־תורה. לזכות עכשיו לכתר תורה, ללמוד הלכות ולהכריע הכרעות, ולחדש חידושי תורה. ביכלתך להיות, בעלים על התורה. ׳אשה מספרת עם בעלה׳.

הפלא ופלא. זהו פירוש נפלא, מה שהוא כותב כאן.

כך כאשר האדם מתעורר, מתוך רגשותיו הפנימיים.

ברם ישנו עוד מצב, שהאדם מתעורר לא מהרגשת הלב, אלא לפעמים הוא שומע או קורא דברים, ולכאורה בשביל מה הוא שמע או קרא את זאת? למה הקב״ה הביא לו את זה? הרי אין לי קשר ושום שייכות אל הדברים הללו?

*

צריכים לדעת, כי גם דבר זה, זהו מצב שהקב״ה שולח אליו, רק צריך האדם לזכות להבין כי מן השמים רוצים שתשמע את זאת, ואתה ׳תתרגם׳ ותפרש זאת אליך.

ישנו סיפור נפלא, הממחיש את העניין הזה.

ישבו יחד שני אנשים, האחד יהודי צדיק, אך השני היה מקטני אמונה. אותו יהודי צדיק רצה להסביר לשני, תדע לך, בת קול יוצאת מהר סיני וכו׳, ׳בת קול׳ היינו שישנה לאדם התעוררות וכו׳. הוא רצה לתת לו להבין, כי עליו לפקח על העניינים שלו, לתקן את עצמו.

אבל אותו אדם, זלזל. לא מאמין. תוך כדי שההוא מנסה לשכנע אותו, פתאום דופקים בחלון. בימים ההם, היו משתמשים בכלי חרס, והרבה פעמים כאשר הכלי היה נשבר, היו מתקנים אותו אנשים שעסקו בכך. הדבר לא היה מקצוע מיוחד, אלא משהו פשוט, רק מדביקים את השבר. בבחינת ׳אומנות גסה׳.

מישהו דפק על החלון, וקרא בקול גדול, האם צריכים לתקן פה כלים? האם יש לכם כלים שצריכים תיקון? האנשים הללו, היו עוברים מבית לבית.

הם ענו, לא. אין לנו. איננו צריכים.

אמר לו אותו צדיק, אתה רואה? בשביל מה הוא בא לשאול כך? הרי הם ענו, שאין להם כלים כאלה? אלא, מה שאמרו זה היה בשבילך. מן

השמים שלחו אותו, כי אתה צריך לתקן את עצמך, אתה כמו 'כלי חרס הנשבר', ככלי מלא בושה וכלימה. אחרת, בשביל מה שלחו אותו? הרי לא יצא כלום, מן הדיבור הזה? אלא, מן השמים רוצים לעורר אותך.

אבל ההוא, עדיין מזלזל. אינו מאמין.

והנה לאחר כמה דקות, חזר אותו אדם – אשר היה מתקן את הכלים – ושואל מן החלון, אולי בכל זאת תחפשו, שמא בכל זאת ישנם לכם כלים?

אמר לו אותו צדיק, שים לב, מדברים אליך. תפשפש במעשיך, אולי בכל זאת אתה לא בסדר.

כאשר הוא ראה, שאינו מצליח לשכנע אותו, הם נפרדו, ואותו אדם יצא לדרכו. והנה פתאום עלתה בליבו של אותו אדם מחשבה, אולי בכל זאת היהודי הזה צודק? הוא היה מסופק בכך.

והנה הוא שומע פתאום, איזה איכר גוי, שהעגלה שלו נטבעה בבוץ, עם הסוס. שקע בבוץ, לא יכל לצאת. קרא לו הגוי, יהודי, בוא תעזור לי להוציא את העגלה מן הבוץ. אינני יכול לבדי, תבוא תעזור לי, וביחד נוציא אותה מהבוץ.

ענה לו היהודי, אין לי כח. אני לא יכול.

אמר לו הגוי, לא. אתה כן יכול, רק שאתה לא רוצה.

אמר היהודי לעצמו, כעת שמעתי את הב"ק השלישית, ובתלתא זמני הויא חזקה.

צריכים זכות, בכדי לדעת לפרש את הדברים הללו. כאשר שולחים לאדם מישהו שיעורר אותו.

חושבני כי כעת, בפעם השלישית, הוא כבר היה צריך לבכות. כי שלחו לו כבר שלוש פעמים התראות, שהוא צריך לצאת מן הבוץ. עליו לחפש היטב בחדרי ליבו, ולבדוק מכף רגלו ועד ראשו.

*

צריכים לדעת, כי ישנם הרבה דרכים של 'בת קול'.

החתם סופר אומר, כי באופן כללי, בכל פרשת השבוע, ישנם רמזים על מה שיהיה באותו השבוע. אבל אולי זהו משהו, אשר נוגע לכלל ישראל.

ואמרנו עוד בס"ד בזמנו [בשיעור מוצש"ק שמות התשע"ה], כי 'ספר תורה בודק'. אדם עולה לס"ת, עליו להתבונן בקריאה, מה הדבר אומר לי? דיברתי על כך בהרחבה בעבר, לא אחזור כעת על כל הפרטים, אולי בהזדמנות אחרת. ואולי מספיק מה שדיברנו. אדם שעולה לס"ת, למה דוקא את הקריאה הזאת? זה לא שהוא קנה את הקריאה בכוונה, אלא הזדמן ככה. כנראה שישנו כאן משהו, שהתורה מדברת אליו.

כאשר הגר"י אברמסקי זצ"ל בעל חזון יחזקאל היה עולה לתורה, קראו לו לעלות לתורה, לאחר מכן הוא היה יושב ומעיין בקריאה ובמפרשים, לראות ולהבין מה זה אומר לגביו.

תדע לך, כי בכך מדברים אליך. וכי מה הינך רוצה? שישלחו אליך מלאכים שידברו איתך? שיעירו אותך? אין לנו זכות, עד כדי כך. הקב"ה עושה זאת בעקיפין.

*

העניין דלעיל, ראיתי בספר הלוך להרגיעו ישראל [דף ח"פ] שם כתוב בזה"ל, **הבת־קול נמצא גם בזמנינו.**

בתנחומא פרשת ראה אות ב', וַיִּגֶּל אָזְנָם לַמּוּסָר [איוב ל"ו, י'], אין הקב"ה מביא צרה לאדם, עד שהוא גולה לאזנו ומתרה בו, כדי שיחזור בו. אם חזר בו, הרי יפה. אם לאו, מביא עליו רעה וכו'.

נשאלת השאלה, מי מאתנו שמע כבר התראה כזאת, ועל ידי מי?

התשובה, אומרים בשם צדיקים וגדולים, שגם כעת לא פסקה הבת־קול. שאומרים, שכל מה שאדם שומע – כמובן חוץ מדברים אסורים – הוא צריך לשמוע. ואם הוא בר הבנה, ילמד ויבין הרבה דברים נסתרים מהשמיעה הזו.

למה שמעתָ זאת? סתם? לצערינו, אנחנו רואים, אבל איננו 'רואים' את מה שאנחנו רואים.

וכל זה, על ידי אנשים כמוהו. וגם מענישים לאדם על ידי אנשים, אפילו שלא בידיעתם של־מענישים ושלא בכוונתם. הקב"ה מסובב סיבות.

כמו שאמרו, וְנֶפֶשׁ כִּי תֶחֱטָא, וְשָׁמְעָה קוֹל אָלָה [ויקרא ה', א'].

אם האדם ח״ו חייב לשמוע בזיונות וקללות. עובר הוא ברחוב, ואדם אחר שעל פי טעות, שחשב שהאדם הזה הוא שונאו ובעל ריבו. סליחה? מה אתה רוצה? אני לא מכיר אותך. ההוא התבלבל, בטעות הוא חשב שזהו שונאו. והוא ממטיר עליו בזיונות וקללות. וכל זה בטעות. שחשב זה, שהוא בעל מריבו ומעיקו. ולמה זה? ׳נפש כי תחטא׳. הוא חטא, ושווה את זה, ׳ושמעה קול אלה׳.

וגם שומעים מי שצריך לשמוע, אף על פי שזה היה בזמן הבת־קול האמיתי. כמו [בתענית דף כא] של ר׳ יוחנן ואילפא. שר׳ יוחנן שמע, ואילפא לא שמע. על כל פנים רואים מזה, שדבר שצריך לשמוע, האדם שומע, רק צריך אוזן קשבת.

בהמשך הוא אומר, כי זהו ויכוח בין חסידי הבעש״ט, לבין הליטאים. ומביא את הסיפור שהבאנו לעיל.

וזה לשונו שם, מסופר על אחד מן החסידים, שהיה לו וויכוח עם מתנגד. שבין הדברים אמר לו, שהענין של בת־קול נמשך גם היום. וזה על ידי אנשים, שאפילו אינם מתכוונים להתערב בענינים שלו, רק לצרכי עצמם. והמתנגד אמר, את זה הוא לא מאמין.

ובתוך השיחה דופק אחד בחלון ושואל, אם יש משהו לתקן? בזמנם היו משתמשים בקדרות וסירים של חרס, וכשהתחיל להתפרק וקיבל סדקים, היו אנשים שעסקו בתיקון של כלים כאלו. דרך אגב, זה היה המקצוע הכי זול ובזוי, ובפולניא קראו את האלה (דרוטשאז׳ים), כי תיקנו את הכלי שקשרו אותו מסביב בחוט ברזל, ומרחו את הסדק והמשיכו להשתמש בכלי.

לקול דפיקתו של־איש, ענו מהבית שאין מה לתקן. והחסיד אמר למתנגד, תשמע, זה מכוון אליך! אמר עוד פעם האדם מבחוץ, תסתכלו טוב, אולי בכל זאת יש משהו לתקן. אמר לו החסיד, תשמע, גם זה מכוון אליך.

אחרי גמר השיחה זו, יצא החוצה והתחיל לחשוב, אולי בכל זאת הוא צודק, יש לי הרבה לתקן. אבל, איך מתחילים? ואיך אפשר? בלכתו תפוש ברעיונותיו, עבר דרך איכר ששקע עם עגלה עמוסה בתוך בוץ, ולא יכול לצאת. ואמר לו, בֹּא יהודי, ועזור לי להוציא את העגלה מהבוץ. אמר לו, אינני יכול לעזור לך. אמר לו האיכר, יכול אתה, אבל אינך רוצה. אמר זה, אם כן גם האיכר ממשיך לי דברים ששייכים לי. שיכול אני, רק רצון חסר לי.

ועל דרך זה אפשר לומר על השאלה, מי מתרה לאדם, לפני שבא על אדם איזהו ח״ו צרה? אפשר על זה שאמרנו, אם אדם יש לו אוזן קשבת, יכול הוא לשמוע את ההתראה כהנ״ל. כמו כן ידוע, שהיו צדיקים כאלה שפעלו בתפילתם, שאזניהם לא ישמעו דברים שלא צריכים לשמוע. ואם אדם שומר אזניו, ונמנע מלשמוע דברים שלא צריכים לשמוע, אז הוא זוכה לשמוע דברים שכן צריכים לשמוע, כמו שהזכרנו לעיל.

ובהמשך הוא מביא כך, ויש גם הענין של בת־קול, שבא לאדם לא על ידי שמיעה מאחרים, אלא על ידי מחשבה, שמופיעה במוחו של אדם. דבר־מה, שלפני זה לא חשב על זה, והאדם צריך לפתח את המחשבה הזו.

כמובן הכל אם מחשבתו של אדם היא טהורה ונקייה, כמו שמוזכר בספר שפת אמת, שאם בא לאדם מחשבה טובה, שלא יעזוב אותה, וימשיך ויגיע לדברים טובים. כי הבת־קול שנזכר בחז״ל, כמו במחלוקת על תנורו של עכנאי, בוודאי שכולם שהיו שם שמעו את הבת קול. והבת קול שהיה אצל ר׳ יוחנן ואילפא, שמע רק ר׳ יוחנן, ולא אילפא. והבת קול עבור ר׳ חנינא בן דוסא, שכל העולם ניזון וכו׳, גם כן בוודאי לא כולם שמעו את הבת קול, אלא מי שזוכה לשמוע. והבת־קול של [אבות פ״ו] ׳בכל יום ויום בת־קול יוצאת מהר חורב׳, גם כן ככה.

כי המחשבה של־אדם, היא נשלחת לאדם בזמנים מסויימים, ובסיבות שונות. כמו שמפרשים את הפסוק [תהלים צ״ד, י״א] יְיָ יֹדֵעַ מַחְשְׁבוֹת אָדָם, כִּי הֵמָּה הָבֶל. השם יודע את המחשבות של־אדם, עוד טרם שהגיעו למוחו של־אדם, כי המה הבל, עוד טרם שהתחיל

האדם לחשוב על זה. כמו שנאמר בדברי חז"ל, שהנביאים ניבאו כמה דורות לפני חירם מלך צור ונבוכדנצר, מה שהם יחשבו בליבם. נראה שמחשבת האדם נשלחת לו בזמנים של שעת הצורך. ואין האדם שולט על זה, אלא ההשגחה והנהגת הבורא. וכמו [מד"ר בראשית ט"ו ג'] גן עֵדֶן, ר' יהודה ור' יוסי. ר' יהודה אומר, גן גדול מעדן. ויש לו שני מקראות ראיה לדבריו. ור' יוסי אומר, עדן גדול מגן. ויש לו רק מקרא אחד ראיה לדבריו. אמר ר' חנן דציפורי, האיר הקב"ה עיניו של ר' יוסי, ומצא לו מקרא אחד מכריע על גביו ע"ש.

רואים, שלמצוא פסוק, או תשובה מתאימה, צריכים עזרת השי"ת. ולהיפך, שר' יוחנן בן זכאי לא מצא תשובה עבור קיסר רומי, אמרו חכמים עליו, מֵשִׁיב חֲכָמִים אָחוֹר וְדַעְתָּם יְסַכֵּל [ישעיה מ"ד, כ"ה]. לא היה עת רצון שימצא תשובה, ולא באה אליו הבת קול ע"י מחשבה כזאת.

וגם בראיית עיניים, אותו הענין. [בראשית רבה נ"ג י"ט] אמר ר' בנימין, הכל בחזקת סומין (עוורים), עד שהקב"ה מאיר את עיניהם. דכתיב, וַיִּפְקַח אֱלֹהִים אֶת עֵינֶיהָ [בראשית כ"א, י"ט].

וכמו שמסופר על רש"י הקדוש, אֱפוד [שמות כ"ח, ד'] – הוא מביא את דברי רש"י בפרשתנו, שכתב לגבי האפוד בזה"ל – ולבי אומר לי, שהוא חגור לו מאחוריו, רחבו כרוחב גב איש. כמו סינר שחוגרות השָׂרות כשרוכבות על הסוסים.

רש"י הקדוש, בזמן שחיפש להבין את תָּארו של־אפוד, הזדמן לו לראות דבר שתמיד היה שומר את עיניו מלראות ומלהסתכל על זה. ועכשיו [ש]ראה את זה, הוא למד מזה את צורתו של־אפוד. כי לאדם ששומר את עיניו, שומרים אותו שלא יראה מה שלא צריך לראות.

הזמינו לו מן השמים לראות את זה, בכדי שיפרש על פי זה את צורת האפוד. כמבואר העניין בהרחבה בס' בן לאשרי ברכה משולשת פרשת לך לך דף קס"ח, שראה בספר לאחד מנכדי רש"י, כי כן קרה פעם אחת לרש"י ז"ל, שבעברו ברחוב שמע קול סוס דוהר כנגדו, והביט חוץ לד' אמותיו, וראה שרית נכרית רוכבת על סוס דוהר, ולבושה סינר לבן מתחתיה. ונצטער מאור על זה, שלא נזהר בשמירת עיניו. אך בבואו לבית המדרש, למדו אז פרשת האפוד, ולא יכלו להבין צורתו. אז שִׁיעֵר רש"י, שבמכוון הזמינו לו משמים המראה הנ"ל, כדי שמתוך זה יבין לצייר לתלמידיו צורת האפוד. על כן אמר, וּלבי אומר לי. שבמקום שהיה הלב יכול להסתכל ולהיכשל על ידי זה בהרהורי עבירה ח"ו, הפך זה להשתמש בו לצד הטובה ע"כ. והרחבתי על כך בס"ד בנפלאות מתורתך פרשת תצוה.

והרבה צדיקים למדו ממה שראו, דברים שהיו נגד רצונם. לפי זה, גם דברים שמזדמן לאדם לראות בלי לחשוב על זה, גם מזה אפשר ללמוד. כמובן גם כן כששומרים את העיניים. לא ההיפך ח"ו. כמו שמפרשין את הפסוק [תהלים קי"ט, קל"ו] פַּלְגֵי מַיִם יָרְדוּ עֵינָי, עַל לֹא שָׁמְרוּ תוֹרָתֶךָ. עבור זה שעיני לא שמרו את התורה, והסתכלו במקומות שנגד התורה.

מחבר הספר הנז"ל, 'הלוך להרגיעו ישראל' – הרב אליעזר גלברד – הוא עושה כאן, כי כביכול חסידי הבעש"ט ככה מפרשים, ואילו המתנגדים אינם מקבלים את זאת.

ברם חושבני, כי הדבר אינו נכון. אולי במציאות ישנו כאן משהו, מתאים להם, וכדומה, אינני יודע, אבל למעשה הדבר מקובל כמעט על כל גדולי ישראל, גם הליטאים – המתנגדים. כגון מהר"ל מפראג שכתב ג"כ זאת, וכן שני לוחות הברית, והעיני יצחק – שהבאנו מקודם – היה דרשן בעיר וילקומיר. זה ג"כ בליטא. וגם הספרדים, כגון הרמ"ק, והשבט מוסר, למהר"ר אליהו הכהן, וכן ספר חרדים – למהר"ר אלעזר אזכרי. כך שהדבר הזה אינו תלוי ב'חילוקי השקפות'.

למרות שיש שפירשו את עניין הבת קול בנ"ד באופן אחר, כגון התפארת ישראל, והמדרש

שמואל (הבאתים במילי דאבות) והחפץ חיים בחומת הדת וכו' (והבאתיו בנפלאות מתורתך ר"פ ואלה שמות), אבל לא בגלל שדוחים וחולקים הם על העניין הנז' לעיל.

רק שישנם אנשים, שהם קטנה אמנה. קשה להם לקבל. אבל צריכים לדעת, כי ישנם מחסומים. הקב"ה שולח לעולם הרבה דברים, באופן אשר אפשר יהיה להתווכח עליהם. כיון שזהו אור גדול, לא כל אחד זכאי לכך. ע"כ מי שאינו ראוי, הוא פגום וכד', הוא יוכל לדחות זאת. יהיו לו תירוצים, לברוח מזה. אולם מי שתופס זאת, אשריו ואשרי חלקו.

בעניין ה'תיקון' בימי השובבי"ם, שכאשר האדם מרגיש גירוד בגופו, טוב לו שלא יגרד.

הזכרנו לעיל, את עניין ה'תיקונים' בימי השובבי"ם. וכבר אמרנו בס"ד [בשיעור מוצש"ק וארא התשפ"ה], כי אחד מן התיקונים הוא – זהו תיקון קל מאד – שכאשר האדם מרגיש גירוד בגופו, ע"י שהוא מגרד את עצמו, זה רק מזיק לו. הדבר אינו מתרפא. הבאנו אז מקורות לכך.

גם לגבי העניין הזה, היה נראה כי הדבר בא מחסידי הבעש"ט, ואכן ישנם כאלה שהביאו כך, אולם הבאנו כבר אז כי הדבר כבר כתוב בס' יסוד ושורש העבודה, שזהו ספר אשר מקובל גם – ובעיקר – על הליטאים. הוא לא התחבר, אל החסידים.

ידידנו רבי אלון גרטי הי"ו, הביא לי זאת כעת מהספר שבחי הר"נ [אות כ"ד]. ראיתי זאת בעבר, אבל בזכותו יש לי כעת בהישג־יד את המקור. נראה שזהו דבר הפלא ופלא, כי ע"כ האדם יכול לעשות תיקון קל. כפי שהסברנו בזמנו, זאת מדה כנגד מדה, שהאדם מתגבר על תאוה של חיכוך. לסבול את הדבר.

בספר שבחי הר"נ מובא בזה"ל, **בימי נעוריו, בעת שיגע וטרח בשביל עבודת ה', היה לו כמה וכמה מיני סיגופים. וכפי הנשמע ומובן מדבריו, שהיה לו כל מיני סיגופים שבעולם, הן גלגול שלג וכו', וכיוצא.**

ואמר, שהסיגוף לאחוז עצמו, לבלי לחכך עצמו כלל, זהו הסיגוף הגדול ביותר. דהיינו, כשמנשכים לאדם הדברים השכיחים סמוך לבשר, ודרך כל אדם לחכך עצמו בכל עת שמרגיש איזה נשיכה. והיה מקבל זאת לסיגוף, לאנוס את עצמו לבלי לעשות שום חיכוך, לא ביד ולא בגוף ולא בשום אבר. ואמר, שזהו סיגוף גדול מאד. כי האדם מונח, והנשיכות מתגברים אז ביותר, והוא אסור לו לזוז בידיו ולא בשום אבר דק, מרגיש כל נשיכה 'במוח', והוא סיגוף גדול מאד. וכבר שמעתי זאת גם משאר אנשים, שזהו סיגוף גדול מאד.

והוא ז"ל עשה הכל, כל מיני סיגופים שבעולם, והכל בתמימות ובאמת, עד שזכה למה שזכה, אשרי לו. גם בענין יסורים שיש על רוב הצדיקים, ממש לא נשמע ולא נראה בעל יסורין כמותו, וא"א לספר ולבאר. והיה מלא יסורים, מבית ומבחוץ. ובתחילה, קודם סוף ימיו, היה לו יסורים עצומים ונוראים, אשר לא היה יסורים דוגמתם בעולם. וסיפר, שהיסורים שלו, הם בידו. בכל עת שרוצה, הוא מקבלם על עצמו, ובאים עליו היסורים הללו. ובעת שרוצה לסלקם, מסתלקים מעליו וכו'.

כפי שאמרנו, זהו תיקון גדול. מדה כנגד מדה. הסברנו את הדבר בזמנו שזהו דרך יצרא דעבירה, ליהנות הנאה חולפת, אף שיודע שינָזק בסוף מכך. עכ"פ, לא משנה היכן הוא הגירוד, זה יכול להיות חיכוך בגוף, או בשיער וכו'.

ומי שהתחיל לחכך בלי לשים לב, שיפסיק. יעצור מיד.

אבל אין המדובר, על גירוד קל. לא משמעותי.

כי ישנם אנשים שיש להם – חוץ מכבודכם – גירודים קשים באצבעות הרגליים, מה שנקרא 'אגזמה'. אם האדם אינו מתגבר על התאוה הזאת, אזי לבסוף הוא מזיק לעצמו. הוא חושב, שיעזור לו אם הוא מגרד – בתחילה יש לו תענוג לגרד – אולם החיכוך מתגבר ומתגבר, ולבסוף הוא רק סובל מכך. זהו בדיוק העניין.

חושבני כי הקב"ה שלח זאת בהשגחה פרטית, אל הדור שלנו דוקא. בדורות שעברו, לא היה הדבר הזה אצלינו. בגלל שהנעליים כיום הן סגורות, שזהו ה'נוסח' האירופאי, אזי הן אוטמות

את הרגל. אולם בעבר, הלכו עם רגליים גלויות, לא היתה להם בכלל בעיא של אגזמה וגירודים. אצבעות הרגליים, לא היו צמודות זו לזו בכלל. האצבעות היו רחוקות האחת מן השנייה. כך היה בעבר. ברם כיום [בזמנינו], כנראה שאנחנו צריכים הרבה 'תיקונים', והקב"ה נתן לנו הזדמנות לתקן. זהו לטובת האדם. ומה שנדמה שאינך יכול להתגבר, זהו בדיוק שורש הבעיא.

נראה לי עוד בס"ד, כי כל זאת מדברים בסתמא, כאשר הגירוד גורם בסוף נזק. אולם ברחצה, שהאדם מחכך את עצמו, אפילו ב'לִיפַּה', הדבר הוא בשביל הנקיון, ובכך אין בעיא. שהרי זה אינו מזיק. ואדרבה.

דברי התעוררות בענייני קדושה וצניעות, שנכתבו ע"י מרן שליט"א לתושבי העיר נתיבות ת"ו.

דבר נוסף.

בעיה"ק נתיבות ת"ו, ב"ה היו נסים ונפלאות בעת מלחמת שמיני עצרת, בזכות הצדיקים והציבור התורני וכו'. גם כל הישובים בסביבה שהם שומרי שבת, היו מוגנים במלחמה הזאת. דרך אגב, גם בעיר רכסים שבצפון. זהו פלא עצום, שאפי' השלטונות לא הצליחו להבין. כל הישובים קיבלו טילים וכו', ובעיר רכסים הם לא פגעו ולא נגעו. וכך גם בישובים הללו שבדרום, אשריהם ישראל. בזכות שמירת שבת. בזכות לימוד התורה, דמגנא ומצלא.

ביקשו ממני מהעיר נתיבות – לרגל ימי השובבי"ם – שתהיה התעוררות בענייני קדושה. כתבתי להם מכתב, אקרא מתוכו מספר מלים, ובעז"ה העורך ידפיס את המכתב בשלמותו.

קריאת קודש.

שובו בנים שובבים, והייתם קדושים.

לרגל הימים הקדושים אשר לפנינו, המה ימי השובבי"ם, הנודעים והמקובלים בכל תפוצות ישראל להתעוררות בענייני הקדושה ותיקונם, כאשר יאה ונאה לזרע ישראל הסגולה עם קדושים טהורים וצנועים, הנני העני מגלה בזה דעתי השפלה בשערי בת רבים, וכאשר נדרשתי פעמים רבות (ע"י מזכה הרבים והטובים מעיר נתיבות, כש"ת הרב רוקח יצ"ו),

להמליץ לעורר ולזרז על הצורך הגדול ללמוד וללמד, לשמור ולעשות ולקיים, את כל הלכות ריחוק מן העריות שבש"ע א"ה סי' כ"א.

ישנן הלכות של ריחוק [מן העריות], וישנם אנשים החושבים כי לא מתאים ללמוד אותן. ויש כאלה, שהגם שהם לומדים זאת, הם חושבים כי זאת מדת חסידות, שמא הדבר רק בשביל הצדיקים. ברם, אלו הלכות מפורשות.

כפי שדיברנו [בשיעור מוצש"ק יתרו התשפ"ה], הדבר הראשון שמתחיל הסעיף הראשון, 'צריך אדם להתרחק מהנשים מאד מאד'. ישנם רבים, אפילו בני תורה ותלמידי חכמים, אשר אינם לוקחים את הדברים הללו ממש כ'הלכה למעשה', ויורדים מאד ברוחניות. על כן, צריכים לחזק את העניין הזה.

לא רק ביחידות, אלא אפילו במעליות, בבנינים, ובשלחן שבת–קודש.

אפילו עם בני המשפחה, חובה ללמוד את ההלכות הללו, הם צריכים לדעת כי אלו הלכות למעשה. גדולי ישראל ממליצים על כך. ישנם כאלה האומרים, לא כדאי שהילדים ידעו, או שהבחורים ידעו. ברם, זאת טעות. ההיפך. צריך שהדבר יבוא מן הקדושה. כאשר קוראים בתורה, קוראים את כל הפרשיות, לא מדלגים שום דבר, אין בתורה שום דבר שאינו מתאים. לא מדלגים אפילו בלימוד תשב"ר על שום דבר, את הכל צריכים ללמוד. גם עניינים של צניעות, צריך שיקבלו זאת מן הקדושה. כפי שבגמרא, לא מדלגים סוגיות. דברים הבאים מן הקדושה, אדרבה, זהו התיקון.

כיון שאנו רואים כי רבים מזניחים אותם, ועוברים עליהם בשאט נפש, כאילו הם רק מדת חסידות וחומרא יתירה.

המדובר בפרט על מה שהראוני כי ההלכות הללו, פרטיהם וביאוריהם, נוסחו מחדש בלשון נקייה ביותר מעודנת ומכובדת, לשון של זהורי"ת, ע"י ת"ח גדולים ואנשי חינוך מובהקים, היודעים ומבינים צרכי בני דורנו וארצנו.

יש החושבים בתמימותם שעדיף להתעלם, כי נדמה להם שצאצאיהם שמורים ואינם יודעים

מאומה. וטעות גדולה וחמורה בידם, כאשר הורה הנסיון. וגם אם יש פרטים מסויימים שאינם יודעים, עדיף שיוודעו להם לראשונה מתוך הקדושה.

גדולי ישראל וגאוניהם, צדיקיהם וחסידיהם, הן בדורנו הן בדורות שקדמונו, הורו למצוה גדולה ונחוצה, לפרסם ולדבר ולדרוש בעניינים הללו, ולא עוד אלא אפילו הרבה יותר מכך, כי לכל העם בשגגה, ושאין להתבייש ולהיכלם בזאת, וישימו פניהם כחלמיש להגיד את חוקי ה' ואת תורותיו, כי ד"ת אינם מזיקים כמו שהעלית בס"ד מקצת מקורותיהם בשע"ה הל' יולדת סי' קנ"ו אות י' ובשו"ת עולת יצחק ח"ב סי' ק"כ אות ג'.

ועצה טובה לע"ד למי שבכל זאת קשה להם, לשלב זאת עם נושא נוסף.

ובכן חפץ ה' בידכם יצלח, להרחיב גבולות הקדושה.

הצב"י יצחק בכמהר"נ רצאבי יצ"ו.

כמובן זה שייך לכל עיר ועיר, ולכל מקום ומקום בעולם.

המשך ביאור המשנה [באבות] 'מאד מאד הוי שפל רוח', האם צריכים לנהוג בצורה הקיצונית ביותר. בירור הסוגיא [בסוטה דף ה.] ת"ח צריך שיהיה בו שמינית שבשמינית וכו', ותירוצים לסתירה שבדברי הרמב"ם [בהל' דעות] בעניין זה. ההבדל שבין גאוה, לבין שפלות הרוח.

עד כה דיברנו בעניין שצריכים להתרחק מן העריות 'מאד מאד', וישנו דבר נוסף שכתוב לגביו הלשון 'מאד מאד', וזהו המובא במסכת אבות [פרק ד' משנה ד'] **מאד מאד הוי שפל רוח.** ישנם כאלה, אשר משווים את העניינים.

הבאנו בשיעור [מוצש"ק יתרו התשפ"ה] שהם אומרים, כי כפי שלגבי 'מאד מאד הוי שפל רוח', ומפרשים זאת הרמב"ם וסיעתו, שצריכים ללכת בצורה הקיצונית ביותר, אותו הדבר לגבי עניין ריחוק מן העריות. דיברנו על העניין, האם הדבר מוכרח, או שאין חובה להיות ככה. הבאנו כל מיני שיקולים.

צריכים לברר את הסוגיא הזאת.

בגמרא מסכת סוטה [דף ה' ע"א] מובא כך, **א"ר חייא בר אשי אמר רב, ת"ח צריך שיהא בו, אחד משמונה בשמינית.**

דהיינו, בעניין הגאוה, צריך שתהיה לתלמיד חכם, משהו קטן מאד. כפי שפירש"י שם, **משקל קטן הוא. והיינו עוכלא. כלומר, צריך שיהיה בו מעט גאוה, שלא יהו קלי הראש מסתוללין בו, ויהא דבריו מתקבלין עליהן בעל כרחם.**

ישנן כאן, שתי סיבות. א' אם הוא יתנהג בשפלות הרוח מאד מאד, אזי יזלזלו בו. ודבר שני, גם לא תהיה לו השפעה.

ממשיכה הגמרא ואומרת, **א"ר הונא בריה דרב יהושע, ומעטרא ליה כי סאסא לשבולתא.** פירש רש"י, **גסות מועט, נאה והוגנת לו לתלמיד חכם, ומעטרתו כסאסא המעטרת את השבולת. אמר רבא, בְּשַׁמַּתָּא דאית ביה, ובשמתא דלית ביה.** מי שיש בו גסות הרוח, הוא 'בשמתא', דהיינו מנודה. וגם מי שאין בו כלום, הוא ג"כ בשמתא. והסיבה היא, כפי שפירש"י שם, **לפי שאין בני עירו יראים ממנו, ואין בו כח להוכיחם.** הוא מפסיד את העניין הזה, כי הוא אינו יכול לעורר את האנשים, לתקן את מעשיהם.

א"ר נחמן בר יצחק, לא מינה ולא מקצתה. מי זוטַר דכתיב ביה [משלי ט"ז, ה'] תּוֹעֲבַת יְיָ כָּל גְּבַהּ לֵב? דבר של תועבת ה', כל־כך גרוע, אפילו קצת לא. 'כל' דייקא, אפילו כל־שהוא לא. וכי קטן הדבר בעיניך?

הרמב"ם מסביר בהלכות דעות [פרק ראשון], כי לגבי כל המדות, האדם צריך ללכת בדרך ממוצעת וכו'.

ושם [בהלכה ה'] הרמב"ם כותב בזה"ל, **מי שהוא מדקדק על עצמו ביותר, ויתרחק מדעה בינונית מעט לצד זה או לצד זה, נקרא חסיד. כיצד. מי שיתרחק מגובה הלב עד הקצה האחרון, ויהיה שפל רוח ביותר, נקרא חסיד. וזו היא מדת חסידות. ואם נתרחק עד האמצע בלבד, ויהיה עניו, נקרא חכם. וזו היא מדת חכמה.**

'**חסידות**' פירושו, ללכת עד הקצה האחרון. ו'חכמה', זהו באמצע.

ועל דרך זו, שאר כל הדעות.

וחסידים הראשונים, היו מטין דעות שלהן מדרך האמצעית, כנגד שתי הקצוות. יש דעה שמטין אותה כנגד הקצה האחרון, ויש דעה שמטין אותה כנגד הקצה הראשון. וזהו לפנים משורת הדין. ומצווין אנו ללכת בדרכים האלו הבינונים, והם הדרכים הטובים והישרים, שנאמר [דברים כ"ח, ט'] וְהָלַכְתָּ בִּדְרָכָיו.

לאחר מכן [בפרק ב'] הרמב"ם מדבר, לגבי אנשים שמרגישים כי ישנה להם נטייה קיצונית שלילית. בכדי לתקן זאת, הוא צריך ללכת בצורה קיצונית לצד השני, ואז הוא יוכל להגיע אל האמצע. זאת התרופה לכך.

וז"ל שם [בהלכה ב'], **אם היה גבה לב – כיצד הוא יתקן את עצמו? – ינהיג עצמו בבזיון הרבה, וישב למטה מן הכל, וילבש בלויי סחבות המבזות את לובשיהם, וכיוצא בדברים אלו.** ההכרח בכך הוא, ללכת אל הקצה השני.

עד שיעקור גובה הלב ממנו, ויחזור לדרך האמצעית, שהוא דרך הטובה. ולכשיחזור לדרך האמצעית, ילך בה כל ימיו. ועל קו זה, יעשה בשאר כל הדעות. אם היה רחוק לקצה האחד, ירחיק עצמו לקצה השני, וינהוג בו זמן רב, עד שיחזור בו לדרך הטובה, והיא מדה בינונית שבכל דעה ודעה.

ממשיך הרמב"ם ואומר [בהלכה ג'], **ויש דעות, שאסור לו לאדם לנהוג בהן בבינונית, אלא יתרחק מן הקצה האחד עד הקצה האחר. והוא גובה לב. שאין דרך הטובה, שיהיה אדם עניו בלבד, אלא שיהיה שפל רוח, ותהיה רוחו נמוכה למאד. ולפיכך נאמר במשה רבינו [במדבר י"ב, ג'] עָנָו מְאֹד, ולא נאמר 'ענו' בלבד. ולפיכך צוו חכמים, מאד מאד הוי שפל רוח. ועוד אמרו, שכל המגביה ליבו, כפר בעיקר, שנאמר [דברים ח', י"ד] וְרָם לְבָבֶךָ, וְשָׁכַחְתָּ אֶת יְיָ אֱלֹהֶיךָ. ועוד אמרו, בשמתא מאן דאית ביה גסות הרוח, ואפילו מקצתה.**

מי שלומד את דברי הרמב"ם, איננו מבין, כי ישנה כאן סתירה. בהתחלה הרמב"ם אמר, כי זאת חסידות, להיות שפל רוח. מדת החכמה, היא ללכת באמצע של מדת הענוה, ומדת חסידות היא ללכת עוד יותר בשפלות רוח. ואח"כ הרמב"ם אומר, שאסור ללכת בדרך הבינונית.

גם בהלכה הזאת [פ"ב הל"ג] הרמב"ם כתב בזה"ל, ולכשיחזור לדרך האמצעית וכו', משמע מדבריו כי זהו מה שצריך.

ישנם כמה תירוצים, לגבי השאלה הזאת. ישנם כאלה האומרים, שהדבר תלוי האם זהו בהשקפה, או במעשה. בליבו הוא יהיה שפל רוח, אבל לא בצורה חיצונית. לא בשביל זה הוא ילבש בגדים מאוסים, אשר מבזים את לובשיהם, אלא ילבש לבושים בינוניים.

ישנו פירוש כזה במרכבת המשנה, ובאורח מישרים, כי מה שכ' בפרק א' ללכת בדרך אמצעית, היינו בענייני מלבוש, ובפרק ב' מיירי שבליבו צ"ל שפל־רוח. וע"ע דברי ירמיהו, ונימוקי מהרא"י.

מה שנראה לענ"ד, שהוא הפירוש הכי מתקבל, הוא מה שכתב בספר עבודת המלך, כי בפרק א' הרמב"ם מדבר על דאורייתא. הרי עניין המדות, הוא מצד 'והלכת בדרכיו'. ועניין הגאוה כתוב בפסוק, 'ורם לבבך ושכחת את י"י אלהיך'. ללכת בדרכי ה', זה ללכת בדרך הממוצעת, גם לגבי גאוה וגם לגבי כעס. לא ללכת באופן קיצוני, אלא בדרך האמצעית. מן התורה, זאת היא הדרך. אולם מדרבנן החמירו, בגאוה ובכעס, כי צריכים להתרחק עד הקצה האחרון. מ"ש הרמב"ם בפ"ב הל"ג, המדובר הוא מדרבנן.

ולכן – בזה מובן – למה הרמב"ם עשה חילוק. כי לגבי גאוה, הרמב"ם אומר ש'אסור' ללכת בדרך האמצעית, 'אסור לו לאדם לנהוג בהן בבינונית', ולגבי כעס הוא אומר בלשון 'ראוי'. כפי שכתב שם בהמשך [הלכה ג'] בזה"ל, **וכן הכעס, מדה רעה היא עד למאד, וראוי לאדם שיתרחק ממנה עד הקצה האחר** וכו'. רק 'ראוי'. מהו ההבדל?

התשובה היא, כי כעס, לא כתוב בתורה, אין מצות עשה כזאת בתורה. אמנם לגבי גאוה, אף שהרמב"ם לא מנה זאת כמצות עשה, הסמ"ג מונה את זה, אולם עכ"פ ישנו לכך מקור בתורה, כמו שהרמב"ם עצמו העלה וכדלעיל. הדבר אינו

נכלל לדעתו במניין תרי"ג המצוות, אבל עכ"פ העניין כתוב בתורה. לכן בעניין הגאוה, שהתורה מעוררת על כך, בזה צריכים ללכת עד הקצה האחרון.

כך פירשו גם בס' סדר משנה, ובן ידיד, כמו שציינו בספר המפתח שבמהדו' רש"פ.

בדרך הזאת, הולך גם מהרח"כ, כנראה מדבריו בביאורו שם טוב על הרמב"ם שם. הוא כותב בזה"ל, **יש לתמוה ע"ז, שהרי רבי' ז"ל כתב למעלה בפ"א בדין ד', הדרך הישרה היא מדה בינונית שבכל דעה ודעה, וההולך בה נקרא חכם, שכלל כל הדעות בזה. ובפ' זה ג"כ כתב למעלה בסמוך, ולכשיחזור לדרך האמצעית ילך בה כל ימיו. וכאן משמע, שאסור בכל גונא.**

ונראה דרבי' ז"ל אשמעין בתחילה, דאע"ג דהדרך הישרה שבכל דעה ודעה היא הבינונית, ובה ראוי לאדם לילך, והיא מדת החכמים, מ"מ באלו השתי מדות, שהן הגאות והכעס, עשו בהן חז"ל הרחקה יתירה, שאסור לנהוג בהן אפי' בבינונית, אלא יתרחק מהן עד הקצה האחרון, לפי שהן מדות מכוערות ומאוסות ביותר. וכמו שהאריכו עליהן חז"ל בגמ' בכ"מ, והזכיר מהן קצת בסמוך. ללמדנו, שצריך האדם להתרחק מהן מכל וכל. וסמך לזה, גַּאֲוַת אָדָם תַּשְׁפִּילֶנּוּ, וּשְׁפַל רוּחַ יִתְמֹךְ כָּבוֹד [משלי כ"ט, כ"ג].

מה שכתוב בפרק ב', זהו מה שחז"ל אסרו. אבל מן התורה, אם הולכים בדרך הבינונית, אזי הדבר מספיק. רבנן עשו משמרת למשמרת, אפילו בבינונית. לכן כתב מהרח"כ עשו בהן חז"ל הרחקה וכו'.

למעשה, הדבר נראה קצת קשה, שהרי לומדים זאת מן הפסוקים, כגון 'תועבת י"י כל גבה לב'. ברם, אכן אלו פסוקים, אבל אין פירושו שהדבר הוא מן התורה. רק הביאו ראיות לכך, אולם מן התורה, הדרך היא הבינונית.

[**תירוץ** עבודת המלך ומהרח"כ, העיר כאן ידידנו הרה"ג איתמר חיים כהן שליט"א, שכבר כתב כך הרמב"ם עצמו בפירוש המשנה במסכת אבות שם לפי התרגום שבהוצאת מוסד, מחמת חומר מגרעת המדה הזו אצל החכמים ובידעם את נזקה, הרחיקו ממנה עד הקצה האחרון וכו' יעו"ש. הרי שאין זה אלא מדרבנן. צריך לבדוק במקור הערבי, וכיצד בהוצאת המאור עכ"ל.

אכן במקור כתוב **אלאפצאל**, ואין פירושו החכמים, אלא מובנו מכובדים וכד'. ואכן בהוצאת המכון תורגם לנכון, 'אנשי המעלה'. יב"ן]. וע"ע לקמן בשיעור כי תשא.

השאלה היא, כדעת מי הרמב"ם פסק? האם כדעת רב נחמן, או כדעת רבא. כפי שהבאנו לעיל, רבא אומר, 'בשמתא דאית ביה, ובשמתא דלית ביה'. דהיינו, שצריכים להיות קצת מן הקצת גאוה, לא להיות בשפלות הרוח גמורה. ורב נחמן אומר, 'לא מינה ולא מקצתה'.

ההגהות מיימוני אומר – על הרמב"ם הזה, בפרק ב' הלכה ג' [אות א'] – בזה"ל, **דלא כרב חייא בר אשי דאמר רב, ת"ח צריך שיהא בו אחד משמונה בשמינית. ורב הונא בריה דר' יהושע, דאמר ומעטרה ליה כסאסא לשבולתא. ודלא כרבא, דאמר בשמתא דאית ביה ובשמתא דלית ביה. אלא כר"נ בר' יצחק, דאמר לא מינה ולא מקצתה, דכתיב ביה תועבת י"י כל גבה לב.**

לדברי ההגהות מיימוני, הרמב"ם פסק כדעת רב נחמן. שהרי הוא כותב, 'אפילו מקצתה'. יוצא א"כ, כי לא 'שמינית שבשמינית' – כדעת רבא ההולך באותה השיטה, שצריך להיות קצת גאוה – אלא 'לא מינה ולא מקצתה'.

בא הפרי מגדים [או"ח ריש סימן קנ"ו] ואומר, שהדבר אינו כן. כי הרמב"ם כתב בזה"ל, 'יתרחק עד הקצה האחרון'. 'עד', ולא עד בכלל. צריך להשאיר משהו. מקצת. כך כתב הפרי מגדים במפורש, 'דלא כהגהות מיימוני'. הוא ראה את דברי הגהות מיימוני.

שם בריש סימן קנ"ו, המגן אברהם ציין לרמב"ם הזה, וכן הובא במשנה ברורה. זהו דבר מעניין. כי בסימן הראשון [שם], [היכן שמובאים] כל ההנהגות של משא ומתן, זהו הדבר הראשון שהמשנ"ב מביא.

וז"ל המשנ"ב [בס"ק א'], **והנהגת האדם צריך להיות הכל בדרך המיצוע. לא יקמץ יותר**

מדאי, ולא יפזר יותר מדאי. וכן בכל המדות. רק הגאוה והכעס, יתרחק מהם עד קצה האחרון. וכמו שאמר התנא, מאד הוי שפל רוח. וכן בכעס, הזהירו חז"ל הרבה עליה.

בפרי מגדים [באשל אברהם שם] כתב בזה"ל, **ודע, דבינונית הוא בין ב' הקצוות, ואפשר קרוב אל אחת מהן. "והמיצוע" הוא ריחוק השוה ממש (עי' לחם משנה שם). ולפי זה, בכל הדיעות "המיצוע" טוב, וגאוה וכעס יתרחק "עד" קצה האחרון, ולא עד בכלל, רק קרוב לה. ופסק כרבא, דלא כרב נחמן. דלא כהגהות מיימוני.**

*

נקדים כי עלינו להבין, מה זאת 'גאוה', ומה זאת 'שפלות הרוח'.

הרי ישנה את מדת הענוה, ומן התורה זהו מה שצריך להיות, אבל חז"ל אמרו 'מאד מאד הוי שפל רוח'. מהו ההבדל, שבין עניו לבין שפל רוח?

'עניו' זהו אדם אשר מכבד את עצמו, יודע את מעלותיו, מחשיב את עצמו, אולם הוא לא מתנשא על האחרים. לא מתגאה בכך. ו'שפל רוח', זהו אדם אשר איננו מרגיש את חשיבותו, מכיון שהוא יודע את חסרונותיו. לכולם ישנן חסרונות, אבל אצלו חסרונותיו הם מול עיניו.

כך הבאנו בס"ד בנפלאות מתורתך [פרשת בהעלותך, דף רכ"ו], לגבי הפסוק [במדבר י"ב, ג'] **וְהָאִישׁ מֹשֶׁה עָנָיו מְאֹד** וגו', בזה הלשון, **בתפארת ישראל פרק ד' דאבות משנה ד', גבי הא דתנן התם מאד מאד הוי שפל רוח, אורו עיני כשמצאתי לאחר זמן כדברינו וז"ל, לפענ"ד 'עניו' הוא המכיר את גדולת ערכו, ואפילו הכי אינו מתייהר, אלא מנמיך את עצמו בחסד. אבל 'שפל-רוח', הוא שליבו נשבר בקרבו, בידעו כל חסרונותיו, ומציירם לפניו תמיד, אף שנעלמו מעיני הבריות.** האנשים אינם יודעים את חסרונותיו.

זהו כפי שכתוב בפיוט [של רבי' יהודה הלוי, שנוהגים הם לאמרו בראש השנה] – לא אצלינו – **חֲטָאַי, לוּ יריחון בָּם שְׂכֵנַי. אזי ברחו וְרָחֲקו מגבולַי.** אם השכנים שלי היו יודעים מה אני, הם היו בורחים ממני, מסריח ח"ו.

ברם, הנני עפר רגליו של הפרי מגדים, במחילה מכבוד תורתו העצומה, נראה לי כי ההגהות מיימוני צודק. והסיבה היא, כי ברמב"ם עצמו בפירוש המשנה לאבות מבואר במפורש, שההלכה היא כדעת רב נחמן. נראה לי, שהפרי מגדים לא היה רגיל לעיין בפיהמ"ש. למשל, לגבי העניין של שיחה בטלה בבית הכנסת, הפמ"ג כותב כי בביהכ"נ אסור לדבר דברי חולין, ואפילו דברים שהם לצורך פרנסה, דברים שהם נצרכים לחיי בני אדם. הערתי על כך בשו"ת עולת יצחק [חלק ב' סימן נ"ט, אות ב']. לא אכנס אל הנושא הזה כעת, מי שירצה יעיין בפנים. ולענייננו כתבתי שם בזה"ל, **הפמ"ג עצמו כתב בהאיי לישנא, יש לגעור במי שמשיח שיחת חולין בביהכ"נ, אע"ג שאינה שיחה בטיל"ה (דבלאו הכי אסור כל השח שיחה בטילה עובר בעשה מדרבנן עכ"פ) לצורך פרנסה, דבחוץ שרי, בביהכ"נ אסור, עיין בספר דעת חכמה בסולת בלולה סימן קנ"א אות ב' בשם הר"ח כתב כן, יעו"ש שמאריך מגודל האיסור וכו' עכ"ל הפמ"ג.**

ובהמשך [שם ד"ה ומה] כתבתי כך, **אכן המעיין בפירוש המשנה להרמב"ם שם, יראה אדרבה, שלא מנה הרמב"ם זאת בין הדיבורים האסורים, כעדות שקר ורכילות, שאותם מנה בחלק השני. משא"כ אלו הנקראים שיחה בטילה, שבחלק השלישי הזכיר שהחסידים משתדלים לימנע מהם ע"ש. הרי בהדיא, שאין זה מדינא, אלא ממדת חסידות. וכן בחיבורו פ"ב מהלכות דעות הל"ד, לא הוציא הרמב"ם עניין זה בלשון איסור, כמו שנקט בכמה עניינים שקודם לעניין זה ואחריו** וכו'.

ע"כ הנני אומר, כי נראה שאותו הדבר בנדון דידן. מכיון שהפרי מגדים, לא היה רגיל לעיין בפיהמ"ש. אם הוא היה רואה את מ"ש הרמב"ם בפיהמ"ש, אזי היה רואה כי הרמב"ם כתב במפורש כדעת רב נחמן.

הרמב"ם בפירוש המשנה [מסכת אבות פרק ד' משנה ד'], לגבי המשנה הזאת 'מאד מאד הוי שפל רוח', כתב בזה"ל, **לגודל חסרון המדה**

הזאת אצל אנשי המעלה, ובהכירם את נזקה, הרחיקו ממנה עד הקצה האחרון, והטו אל שפלות הרוח לגמרי, כדי שלא ישאירו בַּנפש, רושם לגאוה כלל בשום פנים. ולאחר מכן הרמב"ם מרחיב להביא מאמרי חז"ל רבים, והוא מביא גם את הגמ' בסוטה [שם], וכתב בזה"ל, **ולבסוף אמרו, אמר רבא, בשמתא דאית ביה, ובשמתא דלית ביה. כלומר, שאין ראוי להתמעט גם כן לשפלות הרוח לגמרי, לפי שאין זו מן המעלות.**

ושיערו זאת על דרך משל, חלק אחד מששים וארבעה. זהו 'שמונה שבשמינית'. שמונה כפול שמונה, זה ששים וארבע. א"כ צריך להיות, אחד מששים וארבע. צריך להיות משהו, חלק אחד.

כלומר, אם נשים את הגאוה בקצה אחד, ושפלות הרוח בקצה אחר, ויהיה ביניהם רוחב ששים וארבעה חלקים, יש לאדם לעמוד בחלק ששים ושלושה.

אם כאן – בצד ימין של־שולחן שלפָנַי – הוא הקצה אחד, וכאן נמצאת 'גאוה'. וכאן – בקצה השמאלי של־שולחן שלפני – הוא הקצה השני, וכאן נמצאת 'שפלות הרוח'. באמצע, זאת 'ענוה'.

האמת היא, כי זהו מספר זוגי. שלושים ושתים מצד אחד, ושלושים ושתים מצד שני. אבל כנראה, או שזה שלושים ושלוש, דהיינו לא דקדקו עד כדי כך, או שזהו בין זה לבין זה. לא משנה.

עכ"פ ישנם ל"ב חלקים של גאוה, דהיינו הרבה פרטים, שהדבר פוחת והולך. הגאוה שבקצה, זהו הכי גרוע. הרמב"ם לא הסביר מה הם הפרטים. אינני יודע, האם הוא התכוון לכך בדוקא. 'שמינית שבשמינית, זהו מה שנקרא 'קורטוב', זאת מדת הלח הכי קטנה, כמבואר בגמ' בבא בתרא [דף צ"א]. א"כ 'שמינית שבשמינית', זהו רק משל.

הערה מהקהל: הרמב"ם בעצמו אומר שם, 'דרך משל'.

תשובת מרן שליט"א: נכון. בסדר.

כי אכן, חושבני שאי אפשר לדייק את המספר. וכי ישנם ל"ב דברים? יכול להיות, שמי שיעיין בספרי המוסר, ימצא כל מיני דרגות, פחות פחות, שהדבר יהיה קצת מציאותי. אבל העיקר רוצים להגיד, דבר קטן. לאו דוקא המספר הזה. וכבר כתבו כן כמה מפרשים.

בכל אופן, ישנם ל"ב מצד ימין, שזה גאוה. וענוה באמצע. וישנם עוד ל"ב, בקצה האחרון שבצד השני, שזהו שפלות הרוח. אומר הרמב"ם, מהשלושים ושלוש, זאת התחלת שפלות הרוח. זאת אומרת, אדם שכבר הגיע לאמצע, אל הענוה, מדאורייתא הוא מצויין. אבל כעת יש לך עוד דבר, מדרבנן, ללכת לכיוון השני, שפלות הרוח. אמנם מכאן זאת כבר לא גאוה. אבל, הדבר אינו מספיק. תמשיך עוד ועוד, עד ששים ושלוש. תשאיר רק קצת. אחד תשאיר. זאת דעת רבא, 'בשמתא דלית ביה'.

ולא סברו את המיצוע במדה הזאת לבדה, כדי לברוח מן הגאוה. שאם חיסר חֵלֶק והתקרב לגאוה יותר, הרי זה נכלל בשמתא. זו היא דעת רבא בענוה.

אבל רב נחמן פסק ואמר, שאין ראוי בשום אופן שיהיה לאדם ממנה, כלומר מן הגאוה, לא חלק קטן ולא גדול, כי אין עונו קל. מדה שעושה את האדם תועבת י"י, איך ראוי להתקרב אליה? **אמר בעניין זה [סוטה שם], אמר רב נחמן בר יצחק, לא מינה ולא מקצתה, מי זוטר מאי דכתיב תועבת י"י כל גבה לב?**

ולחומר העון הזה, אמר זה 'מאד מאד הוי שפל רוח, שתקות אנוש רמה', כלומר ראוי לך ללמד עצמך מוסר, עד שתסיר את הגאוה על־ידי התבוננות באחרית הגוף, והיינו שיהיה רמה.

דהיינו, המשנה מוסברת לפי רב נחמן. הרמב"ם בפיהמ"ש, אין דרכו לפרש שקלא וטריא שבגמרות, וכאן הוא הביא את דעת רבא ודעת רב נחמן, כיון שמתוך דברי רבא יובנו דברי רב נחמן שבא אחריו. ולכן כתב בזה"ל, 'אבל רב נחמן וכו'. וכידוע בספרי הפוסקים, כאשר אומרים את המלה 'אבל', פירושו שזאת היא הסברא שהפוסק חפץ בה. ממילא, למה להגיד

שהרמב"ם בחיבורו משנה תורה חזר בו, ופסק כמו רבא? אלא כמו הפשטות שהרמב"ם פסק כדעת רב נחמן.

[**לגבי** לשון אֲבָל, המורה כי זו הסברא שחפץ בה, זכור לי כי יש שביארנו שזהו מפני שתרגום אבל בקושטא, דהיינו באמת. ואם ביאור זה מוסכם, ממילא בנדון דידן לא שייך הכלל הזה, שהרי הרמב"ם כתב זאת בלשון ערבי, אמא רב נחמן. אלא אם כן יתברר כי גם תיבת אמא משמעותה אמת. ברם מסתברא דלאו משום דתרגום אבל בקושטא אמרו כך, וממילא שייך נמי בתיבת אמא. איתמר].

וגם רבינו יונה [באבות שם], כתב זאת במפורש. הוא מביא את דברי הרמב"ם בזה"ל, **ורמז"ל** – רבינו משה ז"ל – **פירש, שבא להודיענו, כי אע"פ שהקו האמצעי בכל המדות הוא המשובח, כמו מדת הנדיבות, כי הפיזור והכִּילות שניהם רעים** – אם האדם פזרן מדאי, הדבר אינו טוב. ואם קמצן מדאי, ג"כ לא טוב – **והאמצעית היא הבחירה.**

וכן במדת האכזריות, שאין לאדם להיות אכזרי, ולא רחמני לגמרי. כי אין לו לרחם על הרשעים, ולא להיות אכזרי על שאר בני אדם. אך האמצעית הוא הדרך הטוב, לרחם ולהיות אכזר כראוי. תרחם על מי שצריך לרחם, ותתאכזר על מי שצריך להתאכזר. זאת הדרך האמצעית.

ובכל (הדעת) [המדות] כולם, יש לו לאדם לאחוז הדרך האמצעית, ובמדה הבינונית.

אבל מדה זו של גסות הרוח, צריך להתרחק ממנה עד הקצה האחרון, שאין לך מדה קשה ממנה, ורוב העבירות שבתורה תלויות בה. ולא עוד, שמשכחת הבורא ית' מלבו של אדם, שנאמר [דברים ח', י"ד] וְרָם לְבָבֶךָ, וְשָׁכַחְתָּ אֶת יְיָ אֱלֹהֶיךָ. וזו היא ששנינו, מאד מאד הוי שפל רוח.

וכבר נחלקו חכמי התלמוד בדבר הזה, במס' סוטה [דף ה'.]. חד אמר, בשמתא דאית ביה, ובשמתא דלית ביה כלל. כלומר, שאין לאדם להיות שפל רוח עד הקצה האחרון, ולא יהיה כל כך שפל שיבזוהו בני אדם, אך בינונית יקח לו גסות הרוח לא (להתנאות) [להתגאות], ולא להשפיל רוחו בתכלית השפלות, שלא יבא לידי בזיון. ועל זה אמרו, בשמתא דאית ביה גסות הרוח הרבה, ובשמתא דלית ביה כלל. כי אינו אדם, אך לבהמות נדמה.

ואחרינא אמר, בשמתא דאית ביה כלל. שכל כך היא מדה רעה, שצריך להתרחק ממנה הרחק גמור, ולא יהיה בו ממנה כל עיקר. כדעת ר' לויטס, ומן הטעם שכתבנו.

מסיים רבינו יונה, **וכן הלכה.**

הנה הוא אומר במפורש, כי ההלכה כדעת רב נחמן. והוא מביא זאת, כהמשך על דברי הרמב"ם. ואכן בפירוש המשנה להרמב"ם, רואים את זאת.

[**לא** ידעתי בעניותי כיצד יפרנס הפרי מגדים את לשון הרמב"ם ועוד אמרו בשמתא מאן דאית ביה גסות הרוח ואפילו מקצתה ע"כ, הרי שצריך שלא יהיה בו אפילו מקצתה, וזה לא יהיה אלא אם כן יתרחק עד הקצה האחר ועד בכלל. שאם הכוונה ולא עד בכלל כהבנתו, הרי יש בו מקצתה. איתמר.

ועיין לקמן בשיעור כי תשא. יב"ן].

*

דרך אגב, שאלנו שאלה לגבי הסיפור שהביא הרמב"ם [בפיהמ"ש שם] על אחד מהחסידים, ששאלו אותו איזה יום הכי שמח בחיים שלך? והוא ענה, ביום שהיה לו בזיון בספינה, כי מישהו הטיל מי רגלים עליו, והוא לא הרגיש בזה איזה צער או בזיון.

שאלנו בזמנו, למה הרמב"ם כותב כי 'זו היא תכלית השפלות', הרי ישנה דרגא יותר גרועה מזה? הלוא בספינה, אף אחד לא הכיר את אותו חסיד. אם הדבר היה לעיני ידידיו, או בני משפחתו, או קרוביו, האם גם אז הוא לא היה מצטער? במקום שלא מכירים אותו, בסדר, אף אחד אינו יודע. אבל אם הדבר היה לנגד אנשים אשר יש לו קשר איתם, הרי זהו בזיון נצחי, אולי אז כן יכאב לו? למה הרמב"ם אומר, כי זהו הדבר הכי גרוע?

לפני שאמשיך, אביא את מה שכתב רבינו בחיי, בספרו כד הקמח [ערך גאוה] בזה"ל, **ודבר ידוע, כי מדת הגאוה בקצה האחד, ומדת השפלות**

בקצה השני. ומי שמתנהג בְּעניין הבינוני, ועומד על המיצוע, יקרא ענוה. כי לשון ענוה בלשוננו, היא המדה הממוצעת, בין הגאוה והשפלות. וידוע כי כל המדות כולן, ראוי לו לאדם שיבור דרך בינוני בהם, ויעמוד על המיצוע.

וע״ז הזכיר שלמה ע״ה [משלי ד׳, כ״ו] פַּלֵּס מַעְגַּל רַגְלֶךָ. יזהיר, שישקול אדם כל פעולותיו, ושילך על המיצוע בכל מדותיו. פַּפֶּלֶס הזה, שהלשון הזה עומד במיצוע, ואינו נוטה לכאן ולכאן, ואז יהיו כל ענייניו נכונים.

אבל במדת הגאוה, אנו מוזהרין שלא יספיק לנו שנעמוד על המיצוע, כדי שנברח ממדת הגאוה העומדת בקצה הראשון. ושנתרחק עוד מן המיצוע, ונעתיק עצמנו אל מדת השפלות העומדת בקצה האחרון. ועל זה אמרו רז״ל [אבות פ״ד] מאד מאד הוי שפל רוח, שתקות אנוש רמה. חזר שני פעמים ׳מאד׳, כדי שינטה אל הקצה האחרון.

וכן כתוב במשה רבינו ע״ה [במדבר י״ב, ג׳] וְהָאִישׁ מֹשֶׁה עָנָיו מְאֹד. הוסיף ׳מאד׳, להורות שלא רצה משה לעמוד על המיצוע, שהיא הענוה, אלא נטה אל מדת השפלות. זהו שאמר ׳מאד׳. הוא הולך בעיקבות הרמב״ם.

אולם הוא מוסיף וכותב, אין מדת השפלות שנצטוינו בה, שינבל עצמו בענינים הראוים, או שיבזוהו בני אדם ולא יחוש עליהם. כי האדם החביב שנברא בצלם אלהים, ראוי הוא שיחוש על כבוד עצמו, ועל מעלת נפשו השכלית.

וכל שכן אם הוא תלמיד חכם, שהוא צריך לחוס על כבוד תורתו. ואם מבזין אותו, והוא מוחל בלתי אם יפייסוהו, הרי הוא מבזה את התורה, ומחלל אותה. וכן אמרו, אי לאו כבוד תורה, כמה נחמני איכא בשוקא. וצריך למינקט ליה בליביה, היכא דלא מפייסו ליה.

ואותו חכם, שהיה מזכיר שבחיו והיה אומר, מימי לא עלתה לי קללת חברי על מטתי, שהמובן מזה שהיה מוחל, לא היה אומר כן אלא על כבוד גופו, והצער שציערו. זה היה מוחל. אבל כבוד תורתו, לא היה מוחל.

אבל ענין השפלות הוא, שיהיה אדם שפל רוח בדבריו ובמעשיו לכל אדם, ואין צריך לומר לחביריו ולגדולים ממנו, ושישמע עלבונו וישתוק, ושיעביר על מדותיו למי שחטא לו, כל זמן שלא עשה כן במזיד ולא התמיד בזה.

רבינו בחיי אומר, כי צריכים להיזהר בעניין הזה. שפלות הרוח, אין פירושו שאנשים יעשו לו בזיונות. זה נקרא ׳ניבול׳. עוד מעט נראה זאת במפרשים אחרים, אשר מרחיבים בכך יותר. גם רבינו בחיי אומר לנו, אל תחשוב כי שפלות הרוח פירושו שהאדם צריך להתנהג בצורה בזויה, כגון ללכת לעבוד בזבל, וללבוש בגדים בזויים וכו׳. לא זאת מה שצריך.

המוציא לאור רחד״ש שם מעיר, כי רבינו בחיי בא להוציא, מהסיפור שכתב הרמב״ם. וז״ל, **אולי בא להוציא מכעין הסיפור שהביא הרמב״ם בפירושו לאבות [ד׳ ד׳], במי שהיה הולך בספינה, ואחד מאנשי הספינה קם וכו׳ ע״ש הסיפור.** לדבריו אותו החסיד, כן היה צריך להרגיש בזיון.

והנה ודאי שגם הרמב״ם לא הביא אותו מעשה, שישמש לנו לדוגמא לילך בעקבותיה. אלא הביא המעשה, רק להראות עד היכן כוח שפלות הרוח. והגה גם רבינו – דהיינו רבינו בחיי – כיוון לזה, שבמדת השפלות שנצטוינו בה, אין הכוונה שלא יחוש כלל על שבני אדם מבזים אותו, כי האדם החביב וכו׳. כן נ״ל כוונת רבינו. הוא אומר, שהרמב״ם התכוון שלא לעשות כך. את הסיפור הזה הרמב״ם הביא, רק בכדי לראות כמה זה שפלות הרוח. לאיזו דרגא מסוגל האדם להגיע. אבל, לא שכך צריכים לעשות.

ברם, במחילה מכבודו.

ראשית, לא משמע כך ברמב״ם.

דבר שני, מי שיעיין בספר מוסר – שמביאים שם בהערות בהוצאת מכון המאור – יראה כי אדרבה, כתוב כי ׳זו הדרך לכו בה׳.

כך מובא שם [בהערה כ״ג], בספר מוסר הביא עובדא זו באחד מחסידי אומות העולם, והוסיף, ובודאי מי שהגיע לזו המעלה משפלות הרוח, גדול הוא עד למאוד, גבור בכח שכבש יצרו ושלט על כח כעסו. ובני אדם שהגיעו לזו המעלה, יקרים הם מפנינים עכ״ל.

ובספר מנורת המאור [נר השביעי כלל א' פ"ב אות של"ד] הביא דברי רבינו, והוסיף, ואם זה אירע לאחד מן החשובים שבגויים, מה יש לעשות לחסידי ישראל, שכבודם והדרם הוא לאחוז תכלית שפלות הרוח בקצה האחרון, ובזה יזכו לכל הדר וכבוד ועילוי בעולם הזה ובעולם הבא. ע"כ.

הוא – מהר"י אבוהב בעל מנורת המאור – אומר, כי הדבר בדיוק בהיפך, כי חסידי ישראל צריכים להיות הרבה יותר מכך. שאם כך הגיע הגוי, למדרגה זו, קל וחומר חסידי ישראל.

א"כ זה לא נכון, מה שהוא כתב, כי כביכול הרמב"ם הביא את הסיפור הזה רק בכדי להראות מהי שפלות הרוח.

*

ובס"ד נביא, ראיה נוספת.

ליעב"ץ ישנה הגהה על דברי הרמב"ם [במסכת אבות שם], לגבי הסיפור הזה, והוא אומר כי גם לו עצמו קרה סיפור כעין זה.

האם אתם יודעים, מיהו היעב"ץ? הרי הוא היה, איש מלחמה. הוא נלחם נגד הג"ר יונתן איבשיץ, והיו לו עוד הרבה מחלוקות, כי הוא לא היה נושא פנים לאף אחד, לא ראשונים ולא אחרונים. וכבר החיד"א תמה על 'סדר דיבורו', ואכמ"ל. אבל גאון גדול ועצום.

הוא כותב כך, **תֵּיתֵי לי דאתא עוּבְדא לידי, מאחד מבני־ברית בזוי ושפל מאד, מפחותי ההמון, שקיללני קללה נמרצת, והִרבה להכלים אותי, ולבזותי בדברים קשים ומרים יורדים חדרי בטן. ואמר אלי, שמותר ומצוה לנתק מעי מקרבי, ולחתוך מבשרי רצועות. ועדיין לא יש בזה די** – עדיין זה לא מספיק לך – **לפי ערך מעשַי. (עם שלא עשיתי לא מאומה רע מימי, לא היכרתיו מעולם).** איני מכיר את האדם הזה, ואינני יודע מה הוא רוצה בכלל. **וכזה וכזה אמר בקללו.**

ולא התפעלתי כלל מזה, ונענעתי לו ראשי. גם דנתיו לזכות. אמרתי, לפי מחשבתו, טוב עשה. אותו אדם חושב, שהדבר נכון, שהוא עשה מצוה. כנראה היתה איזו מחלוקת, והבר–פלוגתא שלח אותו לעשות ליעב"ץ כך.

לפי דמיונו המוטעה, הותר לו דמי, ומחלתי לו. מבחינתו, אני חייב מיתה. ככה הוא חושב. מה לעשות? מחלתי לו.

אבל תשמעו מה הוא מסיים, **אך עוונותיו יִלְכְּדוּנוֹ למקצת הימים, כתוא מכמר.** לאחר זמן קצר, הוא קיבל את העונש שלו משמים.

בכל אופן רואים, שהרבה סוברים כי זאת הלכה למעשה.

*

רבי' אברהם בן הרמב"ם, הביא בכלל דבריו בספרו המספיק לעובדי ה' [ערך הענוה] את מה שכתב אביו [בפירושו על מסכת אבות], ומלבד זאת הוא אומר בזה"ל, **נעיר את שימת־לבך, על ההבדל בין מי שמזגו מחייב את הענוה הדגולה, או את הנוולות והשפלות. כי המורך והנוולות והשפלות והבזיון, אין שמם 'ענוה'. אדרבא, הענוה פירושה, שלא תהא נפשו נוטה לגאווה, ועם זאת לא יהיה טבעה שפל.**

ומציינים שם בהערות [הערה 7], **וכן כתב בחובות הלבבות שער הכניעה פרק ב', ובתחילת ספר שערי העבודה לרבינו יונה. והעניין, שאם אינו מחשיב נפשו כראוי, לא ישיג מה שיכול להשיג.**

אם האדם מרגיש, שהוא כלום ממש, אזי הוא יאבד את מעלותיו. צריכים לראות, איך לדקדק בכך.

בהמשך הוא כותב כך, **עליך להבדיל, בין הענוה החיצונית המחויבת, ובין השפלות והבזיון, שהן מדות נתעבות. על אף שהענוה החיצונית מְחַייבת ללבוש בגדים גסים, אין מחובת העניו ללבוש בגדים מטונפים מגואלים, כי זוהי השפלות שהנפש מתבזה על־ידה. ולכן אמרו חז"ל [שבת דף קי"ד ע"א] כל תלמיד חכם שנמצא רבב על בגדו, חייב מיתה. שנאמר [משלי ח', ל"ו] כָּל מְשַׂנְאַי אָהֲבוּ מָוֶת, אל תקרא משנאי אלא משניאי. ולא חייבו שיהיו בגדי תלמיד חכם משי בחורף, ופשתה דקה בקיץ, אלא שיהיה מלבושו של תלמיד חכם לבן ונקי. ואפילו יהא כותנה גם בחורף, ובלואי פשתים בקיץ, לא יהיה מגואל בשמן ושמנונית וכיוצא בהם.**

וכן הנעליים, צריך שלא תהיינה מלאות עפר או טיט, שמטנפים את רגליו, אלא (שתהיינה) נקיות, ותשמורנה את רגליו מן הזוהמא. וכן הבית, על אף שאינו מעולף שיש ומרוצף אבני־גזית ומסוייד כהלכה, צריך להיות מטֻאטא ומזולף. וכן המחצלת, הגם שהיא עשויה סוף או חֵלֶף, לא תהיה מגואלת ומטונפת. ומכאן אפשר ללמוד, על כל שאר הדברים.

כי הצמצום וחוסר התפנוקים, מחזקים את הענוה. ואילו הלכלוך והטינופת, אינם אלא זלזול וטומאה. הבן את הדבר, והסק את מסקנותיך.

לפני כן הוא כותב בזה"ל, **ובעניין זה כתב אבא מרי זצ"ל בביאור מסכת אבות, בביאור ציוויים ז"ל [אבות ד' ד'] מאד מאד הוי שפל רוח, שתקות אנוש רמה. ראשית כל התבונן אל נוסח המאמר הנזכר, 'מאד מאד', ונימוק הציווי. שעל־ידי זכירת תקוה זו, תתעורר תכלית הענוה לכל בעל שכל ישר.**

כיון שהספר הזה מתורגם מלשון ערב, ע"כ יש שינוי־לשון. מה שהבאתי בפניכם, זהו תרגום חדש [מהדורת פלדהיים, שיצ"ל בשנת התשס"ח]. אולם בתרגום הישן [ירושלם התשכ"ה, סוף דף נ"ט] כתוב כאן, 'הענוה הקיצונית'. זהו מה שדיברנו בזמנו, השוינו את זאת למה שכתבו הטוש"ע 'צריך אדם להתרחק מאד מאד מן הקיצוניות', שיש מפרשים כי הכוונה היא בקיצוניות. אולם הם כתבו כאן, 'תכלית הענוה', וא"כ ה'עוקץ' חסר כאן. נראה כי עדיף היה לכתוב 'ענוה קיצונית'. [שו"ר כי כבר לפני כן, בדף נ"ד ד"ה ואשר, ישנו הסגנון 'הענוה הקיצונית'].

לאחר מכן הוא כותב, **ועליו לנהוג באדיבות עם הבריות כמדת יכלתו, וגם אם יהיה ביניהם אחד גם** – מישהו גס רוח – **עליו להעביר על מדותיו, ולהצטער על אותו גם, ולקונן על נִוּלותו. ולא ישיאנו יצר המריבה, לקחת ממנו נקם או לנטור לו, או לשנוא אותו, כדי שלא יעבור על אחד ה'לאוין' שהזהירה התורה מפניהם, כמאמרו יתעלה [ויקרא י"ט, י"ח וי"ז] "לא תקם ולא תטר", ו"לא תשנא את אחיך בלבבך".**

כעת תשמעו את הסיום, ועם זאת אין צורך, אף לא נאה, אף אסור, שיהא האדם בעל אופי קל־דעת, אוילי, בזוי ומושפל.

והוא נותן דוגמא, **כגון זה המנשק את ידי עם הארץ.** מה אתה מנשק את ידו?

או נותן לו קדימה ומשרתהו תמיד, בלי ערך דתי או חמרי.

יכול להיות מצב, שצריכים לכבד אדם עם הארץ. כגון אם צריכים להחניף לו. אבל כאן, הוא עושה זאת בלי סיבה. מה אתה משפיל את עצמך, לנשק לעם הארץ את הידיים?

שאין זו ענוה הראויה לשבח, כי אם בזיון והשפלה, המורים על חסרון־דעת וכסל, ולא מדות תרומיות, או התנהגות דתית או מוסרית.

רואים מדבריו – זהו מה שברצוני להראות מכך – כי הנה הוא הולך בדרך אביו הרמב"ם, ובכל זאת הוא אומר, כי למרות שהיגעת עד הקצה, בכל זאת עדיין ישנו משהו אחרי הקצה הזה.

חושבני אולי, כי זהו התירוץ לשאלה ששאלנו. דהיינו, לפי רב נחמן, אל תישאר בחלק הששים ושלוש, אלא תלך עד החֵלק הששים וארבע. ומה ששאלנו, הרי ישנה מדרגה יותר גרועה? התשובה היא, לא. זאת כבר איננה שפלות רוח, אלא כסילות. זה כבר אחרי הששים וארבע, שזהו הקצה של שפלות רוח. מה שיראו אותך, בני המשפחה והידידים שלך, כאשר אתה יוזם דבר כזה, וגם כאשר הדבר יצא ככה, אם אתה מצטער מכך, אזי הדבר נורמלי. זה בסדר שתצטער. כי בלעדי זה, האדם מאבד את כל ההשפעה שלו. הגם שאותו אדם היה גוי, אך חסיד מחסידי אוה"ע, לא יוכל מכאן ואילך להשפיע על האנשים, לא 'יסתכלו' עליו. אדם בזוי כזה אף אחד אינו מכבד, מי הוא ומה הוא, מי שומע אותו. ואם זהו תלמיד חכם, הרמב"ם כותב בסוף הלכות תלמוד תורה, כי אם ביזו אותו בפרהסיא, אזי ההיפך, הוא חייב לנקום ולנטור כנחש, ולא לוותר על כך. לכן הדרגא הנמוכה הזאת, לא באה בחשבון.

זאת תשובה אחת לשאלתנו. כי מ"ש הרמב"ם כי זו 'תכלית השפלות', היא הכוונה הרצויה.

ישנה עוד דרגא, שהיא אינה רצויה. דהיינו, כאשר קרובי משפחתו או קרוביו יראו את זה.

תשובה שניה. בילקוט ביאורים על מסכת אבות 'מתיבתא' [דף כ"ב הערה י"ב], הביאו חילוק מעניין בשם המלבי"ם. והדבר ג"כ יתרץ את השאלה דלעיל.

הם מביאים שם כך, בשפלות הרוח עצמה, יש שתי בחינות, כמבואר בחובות הלבבות [שער הכניעה אות ב']. שיש כניעה שהיא מדלות הנפש, וככניעת הבהמות.

ישנו אדם, שהוא כמו בהמה. הדבר אינו מתוך ענוה, מתוך מדות טובות, אלא שהוא אדם שפל במהותו.

וראה גם במלבי"ם [משלי ט"ז, י"ח], 'אבל אין טוב שיהיה שפל רוח טבעיי, בלתי מרגיש. רק "טוֹב שְׁפַל רוּחַ אֶת עֲנָוִים" [משלי שם, י"ט]. דהיינו שיהיה השפלות מסיבת ענוה, שהיא בחיריית שכליית, ע"פ החכמה וחוקיה' עכ"ל.

האדם עושה זאת, מתוך שהוא עובד על מדותיו, ומבין כי זהו רצון ה', וזה מה שטוב. ברם, אם זאת דרגא אחרת, אזי הדבר אינו טוב.

זהו תירוץ שני, על הקושיא דלעיל.

שאלה מהקהל: אני חשבתי, כי מה שמיוחד שם [במעשה שהביא הרמב"ם], כי אותו חסיד שמח מכך. הוא לא ראה בזה בעיא. יכול להיות שאפשר למצוא מעשים, ועוד מעשים וכו'. אבל הרמב"ם אומר, כי תכלית השפלות היא, שלא רק שהוא לא הרגיש כלום, אלא שהוא שמח בכך.

תשובת מרן שליט"א: אבל מה יהיה, אם היו שם ידידים או מכרים שלו? האם הוא ג"כ היה שמח?

תגובת השואל: יכול להיות שכן.

תשובת מרן שליט"א: א"כ יוצא, שזאת איננה 'תכלית השפלות'. כי אין הוכחה. הרי הוא רצה לבחון את עצמו. אבל, מי אמר? אם היו שם אנשים, כאלה אשר מכירים איתו? הרי הוא רצה לראות, לבחון את עצמו, כיצד הוא מגיב, א"כ היה צריך לומר דוגמא כזאת. אם היתה מציאות כזאת, אולי לא היה סיפור כזה. בכל אופן, אין לו הוכחה מכך. עכ"פ למה הרמב"ם אומר כי זאת תכלית השפלות, הרי יכולה להיות דרגא יותר מכך.

את זאת, צריכים לתרץ. ע"כ התשובה היא, לא. הדרגא הזאת, היא איננה רצויה. או שזה כבר לא בחינה שכלית, כי אדם במצבים כאלה הוא כבר עבר את הגבולות.

*

צריכים להסביר עוד, את עניין ה'ששים ושלוש', לעמוד על ששים ושלוש או על ששים וארבע, אולם אני רואה כי הזמן אינו מספיק כעת, בלי נדר אשלים זאת בשיעור הבא. להסביר את עניין החלוקה, אחד חלקי ששים וארבע. שלושים ושתים כאן, ושלושים ושתים כאן. ישנה כאן עוד איזו נקודה, שצריכים להעמיק בה, בכדי ליישר את ההדורים בנושא הזה. העיקר שב"ה הספקנו להגיד את רוב הדברים.

[הודעת הרב שאול הי"ו: החל ממוצש"ק הבא, השיעור יתחיל בשעה 8:30].

מגבית לטובת בני משפחת הרב אריה חלא זצ"ל.

כידוע, ידידנו הרה"ג אריה חלא זצ"ל, לצערינו לא זכינו שהוא ימשיך את הפעילות שלו, הוא עשה ופעל גדולות, הרבה דברים בהרבצת תורה ברחבי הארץ, במקומות רבים, הוא מסר שיעורים בגמרא ובשלחן ערוך המקוצר. המפעל הכי גדול שהוא עשה, זה 'מצות מסורת'. וברוך ה' ישנו המשך. ממשיכים בכך. אבל, נשארו יתומים. יש לו – בלי עין הרע – חמש עשרה ילדים, ונשארו שמונה יתומים קטנים שעדיין אינם נשואים. הילד הקטן, הוא בסביבות גיל 10.

רק תראו, איזה ילדים צדיקים ותמימים. יש לו ילד, שבעוד חצי שנה הוא צריך לעשות בר מצוה, בעזרתו יתב'. מישהו אמר לאותו הילד, מה תעשה בבר מצוה, שאבא לא יהיה? והוא ענה, מה הבעיא? הרי עד הבר מצוה, ודאי תהיה תחית המתים. אבא יקום בתחית המתים. תראו מה זה, הוא לא הרגיש אפילו חשש וצד ספק בדבר.

ידידנו הרב שלמה יונה הי"ו, שהוא חתנו שסיפר לי זאת, התרגש מאד מן הסיפור הזה. איזו תמימות? איזה חינוך? איזו אמונה ויראת שמים?

ברוך ה׳, המנוח זצ״ל זכה לגדל משפחה לתפארת, תלמידי חכמים ובני תורה, ממש מפוארים.

אנחנו מאד כואבים ומצטערים, אבל ב״ה מצד שני הוא השאיר אחריו – במקומו – חמש עשרה. ואנחנו מתנחמים בכך. ותנצב״ה.

אבל, צריכים לעזור להם. המשפחה נשארה, בלי משען ומשענה.

מצורף 'קול קורא' שכתבנו בס״ד על כך.

יום שנכפל בו כי טוב ד׳ אדר התשפ״ה בשל״ו.
קול קורא.
אוי מה היה לנו, כי עלה מות בחלונינו, בא בארמנותינו, נלב״ע אחד ומיוחד מבני חבורתנו, משופרי שופרי דבני קהילותינו, וי להאיי שופרא דבלי בארעא מרגניתא דלית לה טימי, הוא ניהו אהוב ליבי וידיד נפשי כְּרֵע כאח לי כש״ת הרה״ג אריה ב״ר יחיא חלא זצ״ל, תלמיד חכם למדן מלא וגדוש בעל סברא והבנה עמוקה, אשר זכה מנעוריו לשבת ולשקוד על התורה ועל העבודה ואתעביד לאילנא רברבא, וזכה להרביץ תורה ברבים כעשרה שיעורים בכל שבוע, כגון בבני ברק ופתח תקוה בשכ׳ שעריה אלעד וכו׳, ועל צבא תהילתם בקי נפלא בש״ע המקוצר אשר זכה להיות בעצמו שותף עמי ביצירתו באשר עסקנו יחד בלימוד ההלכות משרשיהן בכולל, צניע ומעלי ענותן ושפל ברך שיף עייל שייף נפיק ולא מחזיק טיבותא לנפשיה, בעל לב טוב וישר ונאמן ואהוב וחביב וכו׳. מדקדק בהלכה וגומל חסדים טובים.
פעל גדולות ונצורות והגדיל לעשות בעניין מצות מסורת אשר בכל הארץ יצא קוום וכו׳. והשתתף גם בהקמת החזקת ושיפוץ בית המדרש פעולת צדיק, לימין ידידנו יקר יקרים ר׳ ברק צברי נר״ו, וכהנה וכהנה.
וכעת שבעוה״ר הלך למנוחות השאיר אחריו משפחה יקרה וגדולה בלא עיה״ר האלמנה תליט״א ושמונה ילדים יצ״ו אשר עדיין לא נישאו, פרחים יקרים שצריך לסעדם ולתמכם שיחזיקו מעמד ולהמשיך בדרך אביהם המנוח זצ״ל.
ובכן קריאתי לכל אחד ואחד מישראל לקחת חלק במצוה הגדולה הזאת ומתן אדם ירחיב לו, ומן השמים תתברכו בשפע ברכות ממעון ברכותיו יתברך.
כעתירת הצב״י יצחק בכמהר״נ רצאבי יצ״ו.

הודעה חשובה!

שיעור זה הוקלד עפ״י שמיעה בעיקר, נערך והֻגַּה לפי הבנת העורך.
השיעור היה לנגד עיני מרן שליט״א קודם הוצאתו, הוסיף עניינים וציין מקורות, שיפר ותיקן דברים רבים, אולם מפאת העומס הרב המונח על כתפיו, נבצר ממנו לעבור הגהה מדוקדקת, להאיר ולהעיר בהרחבה כבשיעורים שעברו.

לאור האמור, בכל ספק או שאלה המתעוררת למעיין בשיעור זה, יש לו לברר היטב את הדבר להלכה ולמעשה אצל מרן שליט״א.

הערות ותיקונים יתקבלו ברצון.

*****

לציבור הקדוש!

עריכת השיעורים בטוב טעם ודעת, הדפסתם והוצאתם לאור, כרוכות בעלויות רבות!

על כן הננו פונים אל כל אחד ואחד, לסייע לנו בהוצאות מרובות אלו

עלות הקדשת שיעור: 500 ₪
ל״מנויים לחיים״ – 300 ₪ בלבד.

ומן שמיא תבורכו בכל מידי דמיטב, בני חיי ומזוני.

בברכת התורה
הנהלת יד מהרי״ץ

טלפון: 050–4140741.